

Kestävän kehityksen julkinen hallinto

Tarjoaako julkiseen hallintoon kohdistuva tulevaisuudentutkimus riittäviä aineksia hallinnon kehittäjille?

Tapio Mäkelä

PUBLIC ADMINISTRATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

1 In the 1990's the Finnish public administration has been a target of thorough reformation. Reforms are basically a part of financial policy. The cost-cut decisions and plans of the Government will force public administration to harshly cut down the expenses, which will be reflected in its structure and functions. Forecasting future and future-oriented research as a part of the ongoing development process of public administration and public management will be one of the greatest challenges of this decade.

2 In Finland futurology has been conducted for over twenty years, and during the 1990's the research activities have been established mainly under the auspice of social science. In addition to the Finnish universities, several independent research units, the State's financial administration as well as the Bank of Finland are now active in the field. The Finnish Parliament has set up a special task group, thus emphasizing governmental interest in futurology.

3 The main problem of futurology lies not in the quantity of research, but in how to apply research work and results into the continuing process of administrative development. The role of futurology as a member of social science is restricting the application of research results into public administration. A typical feature within the social sciences is a degree of inaccuracy, where invariance is replaced by a set of probabilities. Thus, futurology can seldom offer an unambiguous answer to the questions set by the public administration. On the other hand, the fact that the accurate objectives and goals of decision-making are often unclear, limits the instrumental applicability of futurology. Furthermore, the fear that applications of futurology will become only a tool in justifying political decisions made elsewhere, may be a realistic one.

4 One of the problems in futurology is that the developers of administration and management expect the research to conform with the conventions of observed social phenomena. That sort of information cannot be provided by social research: one may not predict the unpredictable. Although the difficulty of forecasting is hardly the fault of the

researcher, finding practical research issues, informing the public about the results, and developing better research procedures obviously creates a problem for him or her.

1 TUNTEMATTOMAN TULEVAISUUDEN EDESSÄ

Kansantaloudellisen yhdistyksen kokouksessa marraskuun 27. päivänä vuonna 1969 Osmo A. Wiio piti esitelmän, jossa analysoitiin suomalaisen tulevaisuudentutkimuksen tarpeita, tehtäviä, sisältöä ja mahdollisuuksia. Vaikka Wiio puheenvuorossaan korosti tulevaisuudentutkimuksen merkitystä ja arvioi sen kehittymisnäkömät kokonaisuudessaan hyväksi, niin hän myös varoitti että »futuraologia» jäisi väistämättä tutkijoiden »sormiharjoitukseksi», jolleivät tutkimustulokset saavuttaisi poliittisesta ja hallinnollisesta päätöksenteosta vastaavien tahojen tietoisuutta. Puheenvuoronsa lopuksi Wiio teki joukon toimenpidesuosituksia, joita hän piti tarpeellisina. Hän suosittelee: 1) yritystaloudessa kehitettyjen johtamisoppien integroimista osaksi julkista johtamista, 2) tulevaisuudentutkimukseen ja sen menetelmiin perehtyneiden virkamiesten rekrytointia keskushallintoon, 3) tulevaisuudentutkimukseen erikoistuneen toimielimen sijoittamista eduskunnan yhteyteen sekä 4) mahdollisimman laajapohjaisen ja pysyvän asiantuntijaelimen perustamista, jonka puitteissa olisi mahdollista keskustella ja välittää tulevaisuudentutkimukseen liittyvää ajankohtaista tietoa ja tutkimustuloksia. (Wiio 1970, 15, 29–30)

Neljännesvuosisata myöhemmin Wiioa itseään voidaan onnitella harvinaisesta tarkkanäköisyydestä. Kun tulevaisuutta koskevat arvovaltaiset ennusteet alkoivat 1970-luvulla korostaa globaalisen ja yhteiskunnallisen kehityksen epävarmuutta ja ei-lineaarisuutta (Meadows ym. 1973, Mezarovic & Pestel 1975, Laszlo 1977), niin myös yleinen mielenkiinto tulevaisuuden ennakkointia

kohtaan kasvoi. Läntisissä teollisuusmaissa valtiollisen mielenkiinnon taustalla oli kansantalouden poikkeuksellisen pitkän »kultaisen kasvukauden» taittuminen 1970-luvulla (Maddison 1982, Maddison 1991). Samaan aikaan julkisen sektorin tehtävät olivat kuitenkin laajentuneet oleellisesti ja usko yhteiskunta- sekä talouspoliittisen suunnittelun kaikkivoipaisuuteen säilyi järkkymättömänä. OECD-maiden parissa yleistyi käsitys, jonka mukaan uusi teknologia ja suuntautuminen uusille aloille saattoi toimia kansantalouden uuden kasvukauden käynnistäjänä. Samalla alettiin kuitenkin tiedostaa miten moniulotteinen jo pelkästään käsillä oleva tulevaisuus oli. Teknologisen kehityksen ohella yksinomaan jo ekologiset haasteet ja kulttuurinen muutos muodostivat moniulotteisen vuorovaikutusverkoston, joka yksin esti tulevaisuuden yksiselitteisen ennustamisen.

Myös Suomessa valtiovallan kiinnostus tulevaisuudentutkimusta kohtaan virisi 1970- ja 1980-lukujen taitteessa, joskin vasta Suomen kansantalouden ajautuminen 1990-luvun alussa teollisen yhteiskunnan ehdottomasti syvimpään rauhan ajan taloudelliseen kurimukseen näyttää toimineen katalysaattorina Wiion esityksille. Jo Harri Holkerin ministeristö (1987–91) kiinnostui tulevaisuudentutkimuksen tarjoamista mahdollisuuksista siinä määrin, että hallitus antoi eduskunnalle sen historian ensimmäisen tulevaisuusselonteon (*Kestävä kehitys ja Suomi*, 1990). Samalla kansallisen tulevaisuudentutkimuksen yleisiä toimintaedellytyksiä tehostettiin perustamalla tulevaisuudentutkimukseen erikoistunut akateeminen yksikkö (keskus) Turun yliopiston yhteyteen. Holkerin hallitituksen toimesta myös käynnistettiin julkisen sektorin uudistamisohjelma, jonka puitteissa valtionhallintoon tullaan integroimaan yritysmaailmassa kehitettyjä organisaatio-, johtamis- ja ohjausmalleja. (ks. *Maailman paras...* 1993, Temmes 1994, pääluvut 2–4)

1990-luvulla valtiollinen tulevaisuusintressi on saanut vakiintuneet muodot. Vaalikaudella 1991–95 eduskuntaan perustettiin erillinen tulevaisuusvaliokunta, jonka parlamentaarinen arvio Suomen pitkän aikavälin tulevaisuudesta valmistui vuonna 1994. (TVaM 1/1994) Myös Esko Ahon hallitus (1991–95) antoi eduskunnalle tulevaisuutta koskevan selonteon (*Suomen tulevaisuus ja toimintavaihtoehdot*, 1993). Selontekoon liittyen suoritettiin joukko tutkimuksia, joiden puitteissa visioitiin kansakunnan tulevaisuutta, skenaroiitiin Suomen keskeisiä kehityspolkuja ja luodattiin suomalaisten tulevaisuuteen kohdistamia pelkoja sekä toiveita. On myös ilmeistä että poliittisen

päittäjien mielenkiinto tulevaisuutta kohtaan ei tule ainakaan lähitulevaisuudessa hiipumaan. PaaVo Lipposen muodostaman uuden hallituksen (1995–) hallitusohjelman yleisperusteluihin on nimittäin kirjattu tulevaisuuden ennakkointiin liittyvä varaus: »Hallitus antaa eduskunnalle tulevaisuusselonteon».

Ylimmän poliittis-hallinnollisen päätöksentekotason mielenkiinto tulevaisuutta ja sen ennakkointia kohtaan on siis kasvanut ja saanut vakiintuneita muotoja, mutta millaiseksi tulevaisuudentutkimuksen merkitys on muodostumassa? Onko se jäämässä Wiion pelkäämäksi »sormiharjoitelluksi» vai onko tutkimuksen avulla onnistuttu rakentamaan vuorovaikutteinen yhteys poliittis-hallinnollisten päättäjä ja tutkijoiden välille?

Ainakin organisatoriset ja määrälliset tavoitteet näyttävät saavutetuilta. Useat tutkimusyksiköt selvittelevät tulevaisuuden näköaloja jo virkansa puolesta, joskin lähestymistapaan vaikuttaa toimeksianto. Tulevaisuudentutkimuksen keskuksen ja yliopistojen sekä korkeakoulujen tulevaisuudentutkimuksen ja niiden yhteydessä toimivien tutkimuslaitosten ja -yksikköjen (kuten VTT) lisäksi tulevaisuutta kartoittavat useat eri tahot: elinkeinoelämän Etla, Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT, Meritan tutkimusosasto. Valtiolla on taloudellinen tutkimuskeskus VATT ja valtiovarainministeriön kansantalousosasto laatii pitkän aikavälin suhdannekatsauksia. Myös Suomen Pankissa tehdään alaan liittyvää tutkimusta ja julkishallinnossa pitkän aikavälin suunnitelmat ovat jo pari vuosikymmentä sitten vakiinnuttaneet asemansa. Myös Suomen itsenäisyyden juhluvuoden 1967 rahasto Sitra sekä tukee että itsekin suorittaa tulevaisuusorientoitunutta tutkimusta. Mutta onko tutkimus sitten kokonaisuudessaan fragmentoitumassa niin pieniin osiin että sen koordinointi ja tulosten hyödyntäminen muodostuu ongelmaksi? Tämä julkisuudessa esitetty epäily (Hyödynnetäänkö..1995, Kulha 1995) olisi toteutuessaan eittämättä Suomen huvenneet oikotietojen ja tulevaisuuden tarpeet huomioiden kohtalokas virhe.

Vaikka tutkimuksen nettohyötyjä on mahdotonta arvioida voidaan kyllä esittää perusteltu epäily sille, että tutkimustuloksia ei – eri syistä – ole hyödynnetty käytännön kehittämistyössä riittävästi. Edellä esitetty koskee niin julkisen sektorin uudistamiseen liittyvään työyhteisöjen tutkimusavusteista kehittämistoimintaa kuin ylipäättänsä kaikkea tulevaisuusorientoitunutta tutkimus- ja kehittämistyötä. Siitäkin huolimatta että Suomen julkinen sektori läpikäy parhaillaan toimintaympäristössään tapahtuneiden muutosten ja julkisen ta-

louden kriisiytymisen seurauksena syvälekäyvää uudistumisprosessia ovat hallinnon, erityisesti julkisen hallinnon, tulevaisuudentutkimuksen »eväät» hallinnon kehittäjille niukanlaiset, vaikka juuri tällaiselle tutkimukselle ainakin näyttäisi olevan sosiaalinen tilaus. (vrt. Temmes 1994, 27).

Tämän artikkelin tarkoituksena on hakea vastausta kahteen peruskysymykseen: *mitä tarkkaan ottaen julkisen hallinnon tulevaisuudentutkimus on ja mistä johtuu että tutkimuksen tuottamaan tietoa on hyödynnetty käytännön kehittämistyössä niukanlaisesti*. Kyseinen aihepiiri ja tematiikka tosin ansaitsisi huomattavasti haastavamman ja syvälle luotaavamman julkaisun kuin vain erillisen, ja näin ollen väistämättä myös suppean artikkelin. Edellä mainitun odottaessa yhä itseään – Yrjö Seppälän (1987) ja Matti Niemen (1990) sinänsä ansiokkaat julkaisut eivät mielestäni yksin pysty täyttämään tätä tutkimuksellista aukkoa – pyrkii käsillä oleva työ paikkaamaan tätä puutetta. Artikkelin sisältö on kuitenkin kohdentunut nimenomaan *näkemykseksi* julkisen hallinnon kehittämiseen liittyvän tulevaisuudentutkimuksen lähtökohdista ja mahdollisuuksista eikä niinkään analyysiksi hallinnon tulevaisuudentutkimuksen sisällöstä tai tehtävistä.

2 KARTOITTAMATTOMILLA VESILLÄ

2.1 Hallinnon tulevaisuudentutkimuksen yleiset lähtökohdat

Mitä sitten hallinnon ja nimenomaan julkisen hallinnon, tulevaisuudentutkimus on tai voisi olla? Tulevaisuudentutkimukseen perehtyneet hallinnon tutkijat ovat usein huomauttaneet että edes (tulevaisuuden)tutkijoiden keskuudessa ei vallitse yksimielisyyttä oman tieteenalansa sisällöstä ja päämääristä. Epätyydyttävä tilanne on selitettävissä muun muassa tulevaisuudentutkimuksen luonteella. Yhteiskuntaan ja sen eri osajärjestelmiin kohdistuva jatkuva muutos pirstoo tutkimusta. Myös tutkijoiden erilaiset intressit heterogenisoivat tutkimusta. Tutkijoilla on taipumus tarkastella omaa tutkimuskohdettaan erilaisista yhteiskunnallisista ja tiedeyhteisöllisistä lähtökohdista. Yhteiskuntaa eri tavoin tarkastelevien perinteisten tieteiden keskinäisten rajojen hämärtyminen yhdistyneenä itse tulevaisuudentutkimuksen haajantumiseen sekä tutkijoiden moninaiisiin tiede- ja tiedonintresseihin tuottaa väistämättä useita erilaisia teorioita, tutkimuksellisia lähtökohtia ja näkemyksiä siitä, mitä tulevaisuudentutkimus käytännössä on – tai millaista sen pitäisi olla.

Mitä sitten tulevaisuudentutkimus itse asiassa on ja mikä on sen suhde lähitieteisiin sekä julkisessa hallinnossa vakiintuneisiin suunnittelukäytäntöihin? Kokonaisuudessaan tulevaisuudentutkimus on niin uusi tieteenala tai ehkäpä lähinnä tiedonala (vrt. Malaska 1993, 6; Malaska & Mannermaa 1985, 50–55), että sen suhde lähitieteisiin, sisältö ja identiteetti ovat vielä ainakin osittain vakiintumattomia. Ongelma ei ole luonnollisestiikaan sen paremmin yksinomaan suomalaisen kuin tieteenalakohtainen. Kuvaavaa tulevaisuudentutkimuksen kannalta onkin se, että pelkästään tulevaisuudentutkimusta merkitsevälle käsitteelle on olemassa kymmeniä englanninkielisiä vastikkeita,¹ ja se että vielä 1970-luvulla yleisessä käytössä olleet futurologia ja futurologi (näin esimerkiksi Wiio 1970, Hirsjärvi & Remes 1986a) ovat Suomessa korvautuneet käsitteillä tulevaisuudentutkimus ja tulevaisuuden tutkija.

Mille tahansa tieteenalalle on hyväksi aika ajoin käydä rakentavaa keskustelua oman tieteenalansa perusteisiin liittyvistä kysymyksistä. Siksi tieteissä käydäänkin teoreettis-metodologista ja tieteen filosofisiin lähtökohtiin palautuvaa keskustelua. Mutta »uudelle» tulevaisuudentutkimukselle tämä keskustelu on elintärkeää. Vaikka se ei yksin pystyisikään ratkaisemaan esiinnousevia ongelmia, niin keskustelun kautta on mahdollista systematisoida ja järkiperaistaa sekä tieteenalan tieteellistä luonnetta että sen yhteiskunnallista roolia koskeva itseymmärrys.

Vaikka hallintoon kohdistuvan tulevaisuudentutkimuksen yleisenä tavoitteena onkin pyrkiä ymmärtämään tutkimuskohteen tulevaisuutta eri lähtökohdista käsin, niin itse näitä lähtökohtia kuin hallinnon muotojakin on niin lukuisia ettei tavoite järin helposti onnistu. Koska selvästi muotoillut tieteelliset tavoitteet ja »säännöt» niin tulevaisuudentutkimuksen kuin hallinnontutkimuksen osalta ovat sopimuksenvaraisia, aiheen käsittelyä sattaa helpottaa, jos se on sidottavissa jonkinlaiseen viitekehukseen. Jürgen Habermas (Habermas 1966, Habermas 1974) on pyrkinyt osoittamaan, että tietyt sosiaalisen elämän perusintressit ohjaavat tieteellisen tiedon käsitteenmuodostusta, metodologiaa ja tavoitteita. Habermasin mukaan työ, kieli ja hallinta (Herrschaft) ovat sosiaa-

¹ Joskin käsitteet *futures research* ja *futures studies* ovat käytännössä vakiintuneimpia. Myös Suomessa käytettävä käsitteistö on ollut häilyvää. Synonyymeinä on käytetty käsitteitä: *futurologia*, *tulevaisuudentutkimus*, *tulevaisuuden tutkimus*, *tulevaisuustutkimus* ja *tulevaisuusorientoitunut tutkimus*. (Mannermaa 1993a, 23)

listen järjestelmien perusvälineitä, joihin liittyvät erilaiset tiedonmuodostuksen tarpeet eli intressit. Työn tehokas suorittaminen vaatii tuekseen tietoa säännönmukaisuuksista. Lähestymistavan taustalla on silloin peruslähtökohdiltaan *tekninen tiedonintressi*. Tällainen tutkimus on tyypillistä kausaaliisiin selityksiin pyrkiville (luonnon)tieteille. Kieli puolestaan mahdollistaa kommunikaation ja tiedonsiirron. Tähän liittyvän ja asioiden merkityksen ymmärtämiseen pyrkivän tieteen taustalla on puolestaan *ymmärtävä tiedonintressi*. Hallinta kiinnittyy Habermasin mukaan ihmisten keskinäisiin ja yhteisön sisäisiin sekä niiden välisiin sosiaaliisiin suhteisiin. Koska ihmisten käyttäytymistä ohjaavat ne merkitykset, joita he antavat erilaisille ilmiöille, käyttäytymiseen voidaan vaikuttaa uudella tiedolla. Näihin kiinnittyvä tiede perustuu *vapauttavaan* (myös kriittiseen) eli *emansipatoriseen tiedonintressiin*. (Habermasin lähtökohtien hyödyntämisestä suomalaisessa tulevaisuudentutkimuksessa ks. Mäenpää I–II 1978, Seppälä 1987, Niemi 1990) Jos hyväksytään Habermasin analyysi tiedonintresseistä niin myös hallinnon tulevaisuudentutkimusta voidaan lähestyä tieteelle annettujen eri ominaisuuksien kautta: käsitteellinen, teoreettinen, empiirinen ja käytännöllinen tiede.

Tulevaisuudentutkimus on tiedeyhteisön sisäisessä ja sanan arkikäytössä mielletty perimmiltään soveltavaksi tutkimukseksi, (Mäenpää I 1977, 1; kom.miet. 1989:3, 2; Mannermaa 1993a, 26) ja näin siihen kytkeytyy tuotetun »uuden» tiedon »käytännöllinen utiliteetti». Tutkimuksella on – tai ainakin pitäisi yleisen käsityksen mukaan olla – sekä välineellinen että osin myös pragmaattinen luonne ja käyttötarkoitus. (Karjalainen I 1993, 6–7) Näin tulevaisuudentutkimuksen yleisenä tehtävänä olisi osaltaan tyydyttää poliittisen päätöksenteon moninaisia tiedontarpeita ja toisaalta suoranaisesti tukea eri hallinnollisten funktioiden – kuten suunnittelun ja johtamisen – kehittämistyötä sekä ylipäättänsä tehostaa hallinnon voimavarojen käyttöä keräämällä ja muokkaamalla tutkittavaan ilmiöön eri tavoin kiinnittyvää tietoa oman tutkimuksellisen viitekehýksensä puitteissa.

Hallintoon kohdistuvan tulevaisuustutkimuksen on, yhteiskuntatieteisiin kiinnittyvästä perusluonteestaan johtuen, sellainen teoreettinen tiede että sen selitykset ovat pikemminkin todennäköisyyksien esittämistä kuin absoluuttisen totuuden paljastamista. Yhteiskuntatieteille onkin ominaista tietynlainen epätarkkuus. Päin vastoin kuin teknisissä ja luonnontieteissä yhteiskuntatieteellinen tieto ei kumuloidu yhtenäiseksi teoriaksi, vaan

pikemminkin useiksi päällekkäisiksi ja lomittaisiksi paradigmoiksi. Tästä johtuen eri ilmiöiden selittäminen vaatii yleensä rinnakkaisten lähtökohtien ja/tai teorioiden hyödyntämistä (Mäenpää I 1977, 51–3; Niemi 1990, 9–14). Ongelman ydin onkin siinä, ettei todellisuudessa pystytä sanomaan, mikä syy tai eri syiden kombinaatio voi olla tapahtumakuvauksen kannalta selittävä tekijä. Näin hallinnon tulevaisuudentutkijoiden on hallittava oman alansa subtanssitetämyksen ohella myös tulevaisuudentutkimukselle tyypillinen tematiikkaa, jotta he voisivat asettaa mielekkäitä tutkimusongelmia ja tulkita erilaisia selityksiä suhteessa toisiinsa. Oman ongelmakokonaisuutensa muodostavat tulevaisuudentutkimuksessa käytetyt käsitteet ja tieteenalojen erilaiset tulkintajärjestelmät (Karjalainen I 1993, 43–4; Mäenpää I 1977 I, 9–10) Sosiaalitieteiden käsitteet eivät ole sattumanvaraisia, mutta niiden logiikka hahmottuu yhteiskuntaa kokonaisuudessaan kuvaavan käsitejärjestelmän kautta. Käsitteet sitoutuvat tutkijan valitsemaan viitekehýkseen tai teoriaan ja ne ovat siis muuttuvia näkökulmia yhteiskuntaan. Monitieteissä ympäristössä tulevaisuudentutkimus saattaa joutua turvautumaan tulkinta- tai käsitejärjestelmään, joka on kehitetty aivan toisenlaisen ilmiöjoukon kuvaamista varten kuin mitä tutkimus käsittelee. Näin on olemassa vaara että tietoa siirrettäessä tai tulkittaessa tiedon alkuperäinen merkitys muuttuu tai katoaa.

2.2 Tutkimuksen identiteetti ja demarkaatio-ongelma

Tulevaisuudentutkimusta tekevien tutkijoiden on vaikea harjoittaa ammatiaan, jos heillä ei ole itseymmärrystä oman tieteenalansa perimmäisistä tavoitteista ja sisällöstä. Näin ei ole lainkaan yllättävää, että tulevaisuudentutkimuksen parissa on käyty – käytännössä niin kauan kuin sitä on Suomessa tietoisesti harjoitettu – keskustelua siitä, mitä tulevaisuudentutkimus itse asiassa on, mikä on sen keskeinen sisältö ja minkä lisäarvon tulevaisuudentutkimuksen harjoittaminen tuottaa suhteessa asemansa jo vakiinnuttaneisiin akateemisiin oppiaineisiin. On ilmeistä että tulevaisuudentutkimuksella on identiteetti- ja demarkaatio-ongelma.²

² Hajba (1986, 99–101) on jäsentänyt erityistieteiden perusluonteeseen liittyviä kysymyksiä identiteetti-, demarkaatio- ja paradigmaongelma ryhmittelyn kautta.

Identiteettiongelman ryhmittyy seuraavan ydinkysymyksen ympärille: missä määrin tai missä suhteessa tarkastelun kohteena oleva tieteen tai tiedonala voidaan ylipäättensä katsoa muodostavan itsenäisen tieteenalan? Identiteettiongelmaan liittyy joukko muitakin, jossain määrin pääongelmalle alisteisia, mutta silti tieteenharjoittajan kannalta keskeisiä kysymyksiä: kuten mikä on tarkastelun kohteena olevan tieteen(tiedon)alan erityinen tutkimuskohde, mistä näkökulmasta sitä lähestytään ja millaista tietoa tutkimuksella pyritään tuottamaan? Tältä osin kysymyksenasettelu yhdentyy tieteenalan *demarkaatio*³-ongelmaan, joka perustehtävänä on rajan hahmotus tarkastelun kohteena olevan tieteenalan ja sen lähitieteiden kesken. Demarkaatio-ongelman avulla pyritään luomaan konteksti, jota vasten keskustelun kohteena olevan tieteenalan yleisyyttä ja erityisyyttä (tieteen erityisalvoja) voidaan lähemmin tarkastella. (Hajba 1986, 99–101; Mälkiä 1992, 17–8)

Tulevaisuudentutkimuksen tieteellisestä identiteetistä, »itsenäisyydestä», on taitettu peistä ainakin 1980-luvulta asti. Käydystä keskustelusta voitaneen vetää kaksi päälinjausta: tulevaisuudentutkimus on itsenäinen tieteenala, jolla on selvä tutkimuskohde (»tulevaisuus»), itsenäinen ongelmanlähestymistapa, tieteelliset tutkimusmenetelmät ja tarkoitus (alkujaan »tulevaisuuden ennustaminen», nykyään pikemminkin tavoitteellinen sitoutuminen eli »tulevaisuuden tekeminen» tai »tulevaisuustietoisuuden kasvattaminen»). Vastakkainen lähestymistapa puolestaan korostaa sitä että vasta tiedeyhteisössä hyväksytyjen tutkimusmenetelmien hyväksikäyttö tekee tulevaisuuden kohdistuneesta tutkimuksesta tieteellisen – ja korostaa näin sitä, että tulevaisuudentutkimus on tapauskohtaisesti sijoitettavissa tiedeyhteisöön jo vakiintuneiden tieteenalojen sisälle. (Malaska & Mannermaa 1985b, Seppälä 1991, Jarva 1984, Mannermaa & Frey 1990). Useimmat kannanotot tosin sijoittuvat varovasti näiden kahden peruslinjauksen välimaastoon, korostaen tapauskohtaisesti eri elementtejä. Tämä ei luonnollisestikaan poista itse perusongelmaa. (ks. myös Niiniluoto 1993)

3 TULEVAISUUDENTUTKIMUKSEN MÄÄRITELMIÄ

Tulevaisuudentutkimukselle ei ole olemassa yksiselitteistä määritelmää, vaan lähinnä joukko toisiaan lähellä olevia määritelmiä, joiden yhteisiä piirteitä on pyritty systematisoimaan. Ensimmäisen suomalaisen systematisointityrityksen teki Wiio, joka katsoi että »*Tulevaisuudentutkimusella* tarkoitetaan sellaista erilaisin tutkimusmenetelmien saatua tietoa, joka enteilee kehityksen aikaansaamia muutoksia yhteiskunnassa. Tieto ilmaistaan ennusteina, joilla tarkoitetaan tietyllä luottamustasolla ilmaistua todennäköisyyteen perustuvaa ennakoarviota.» (Wiio 1970, 19)

Wiion määritelmä on siinä mielessä aikansa tuote, että se tukeutuu 1960- ja 1970-luvun vaihteen tulevaisuusoptimismiin ja reflektoi näin vallinneita näkemyksiä. Mutta se on myös sikäli mielenkiintoinen että Wiio painottaa tulevaisuudentutkimuksen (moni)tieteellistä aspektia. Vaihtoehtoisten kehitystrendien systemaattinen etsiminen erottaa tulevaisuudentutkimuksen tieteellisestä ennakkoinnista. Tulevaisuudentutkimus on (jo) Wiion esittämässä muodossa etääntynyt Ossip K. Flechtheimin alkuperäisestä futurologiasta ja kiinnittynyt tiedeyhteisön arvoihin: metodinen painotus johtaa tieteelliseen hyväksyttävyyteen ja ennustuksesta tulee ennuste, toteutuvien premissien varaan rakennettu kehityskuvaus.

Wiion esittämä määritelmä ei ole vakiintunut käytännössä. Vuonna 1985 julkaistussa *Tulevaisuuden tutkimus Suomessa* kirjassa viitataan Flechtheimiin sekä Suomen akatemian tulevaisuudentutkimuksen jaoston käsitelmäritelyyn (Malaska & Mannermaa 1985a, 42–43). Kyseisenä vuonna (1985) Tulevaisuudentutkimuksen seura kartoitti jäsenkyselyllä tulevaisuudentutkimuksen luonnehdintaa ja päätyi näin seuraavaan yhteenvetoon (Hirsjärvi & Remes 1986a, 1–2; Hirsjärvi & Remes 1986b).

Tulevaisuuden tutkimuksella ymmärretään:

- yhteiskunnan tai sen jonkin osa-alueen (talous, koulutus, hallintojärjestelmä jne.) tutkimusta, jonka tavoitteena on tulevaisuuden vaihtoehtojen ennakointi
- erityisesti teknologian ja sen seurausten tutkimusta
- tulevaisuuden tietämistä ja tulevaisuuden kokemisen sisällöllistä ja empiiristä tai filosofista tutkimusta

Tulevaisuuden tutkimuksen tehtävänä on:

- tulevaisuuden mahdollisuuksien ja uhkien luotaaminen

³ Demarkaatio (*démarcation, demarvación*): sopimukseenvarainen, yleensä tilapäisluonteinen raja tai etupiirijako.

- vaihtoehtoisten tulevaisuuskuvienv ja skenaarioiden toivottavuuden arviointi sekä edullisten vaihtoehtojen edistäminen

Tulevaisuuden tutkimusta on myös:

- tämänkaltaisessa tutkimuksessa tarvittavien menetelmien kehittäminen
- tulevaisuutta koskevien tietämysten perusteiden analysointi
- ihmisten tulevaisuuteen suhtautumisen selvittäminen

1990-luvulla tulevaisuudentutkimuksen sisältöä ja tavoitteita on lähestytty tulevaisuudentutkimuksen piirissä pääsääntöisesti edellä esitellyiltä pohjalta, joskin vuosikymmenen alussa käytiin ensimmäisten kotimaisten väitöskirjojen myötä vilkasta keskustelua tulevaisuudentutkimuksen sisällöstä. Tällöin Yrjö Seppälä esimerkiksi näki tulevaisuudentutkimuksen tulevaisuuden käsitteellisenä haltuunottona. Tutkimuksen tehtävänä oli rakentaa käsitteitä tai jopa kieltä, jolla voitiin puhua tulevaisuudesta. Tavoitteena on tällöin tulevaisuutta koskevan keskustelun tason nostaminen eli kommunikatiivisen rationaalisuuden lisääminen tulevaisuussuuntautuneessa keskustelussa. (Seppänen 1991, 75). Mika Mannermaa puolestaan katsoi väitöskirjassaan (1991) tulevaisuudentutkimuksen sellaiseksi tutkimukseksi, jolla on selvä tulevaisuusintressi siinä mielessä, että nykyhetken ja menneisyyden empirisen tutkimuksen pohjalta esitetään perusteltuja arvioita tulevaisuudesta nykyhetken suunnittelun, päätöksenteon, kansalaiskeskustelun ja toiminnan pohjalta.

Yleisemmin kotimaisen tulevaisuudentutkimuksen perusteoksissa on silti viitattu opetusministeriön tulevaisuudentutkimuksen toimikunnan laatimaan määritelmään. Toimikunta lähestyi tulevaisuudentutkimusta kahdesta eri näkökulmasta. Mietinnön mukaan: »*Tulevaisuudentutkimus on laajasti ymmärrettyä osa ihmisten ja yhteiskuntien kulttuuritoimintaa ja -tuotantoa, jonka pyrkimyksenä on luoda perusteltuja näkemyksiä tulevaisuudesta julkisen keskustelun, yhteiskunnallisen suunnittelun, päätöksenteon ja muun intentionaalisen toiminnan pohjaksi.*» Toisaalta »*Suppeassa merkityksessä tulevaisuudentutkimus on yhteiskunnan kehitysvaiheiden tutkimusta ja arviointia, jolle ovat ominaista mm. laaja-alaisuus ja niiden rakenteiden epätäsmällisyys, pitkä tarkasteluajanjakso, kehitykseen ja päätöksentekoon liittyvät epävarmuudet, riskien hallinnan tarve, moniarvoisuus sekä arvolähtökohtien ja kansalaiskeskustelun korostaminen.*» (Kom.miet. 1989, 1). Mietintö lähestyi tulevaisuudentutkimukseen liittyvää ongelmatiikkaa tehtävänasetelun-

sa puitteissa jälkimmäiseen määritelmään tukeutuen.

Esitetyistä määritelmistä voidaan hahmottaa ne piirteet, joiden perusteella tulevaisuudentutkimuksen sisältöä on mahdollista eritellä. Ensinnäkin tulevaisuudentutkimus on monitieteinen (Malaska & Mannermaa 1992, 33–4, Mannermaa 1993b, 24–26) tieteen(tiedon)ala (Malaska & Mannermaa 1985a, 50–55), joka on tavallisesti sijoitettu yhteiskuntatieteiden osaksi. (Malaska & Mannermaa 1992, 42; Mannermaa 1993a, 24; Malaska 1993, 6). Tulevaisuudentutkimuksen suhdetta muihin (lähi)tieteisiin Mannermaa on hahmottanut seuraavasti. Vaikka tulevaisuudentutkimuksen piirissä voidaan kerätä omaa havaintomateriaalia, yhtä tärkeitä ovat muiden tieteenalojen tuottamat tiedot (teoriat, faktat, empiriset tulokset) nykyisyydestä. Tulevaisuudentutkimuksen omana metodologisena voimana Mannermaa pitää muiden tieteenalojen tuottaman tiedon muuntaminen mahdolliseksi arvioiksi tulevaisuudesta. (Mannermaa 1993a, 26–7; Mannermaa 1993b, 23; myös Malaska 1993, 7) Tulevaisuudentutkimuksen olennaisin tuntomerkki on suuntautuminen tulevaisuuteen.

Tunnusomaista on niin ikään muutoksen tutkiminen. Tarkasteluväli on yleensä pitkä, useita vuosikymmeniä. Tällöin lyhyen aikavälin muutoksista voidaan suodattaa laajat yhteiskunnan muutosta ohjaavat kokonaisuudet, paikantaa historialliset epäjatkuvuudet ja hahmottaa vaihtoehtoiset kehityslinjat. Tulevaisuudentutkimukselle on siis sosiaalitieteiden tapaan tunnusomaista muutoksen tutkiminen ja sen selittäminen. Selittämistävoitteeseen liittyy tutkittavana olevaa ilmiötä koskevan teorian luonti eli muutoksen säännönmukaisuuksien etsiminen. Ymmärtämisen tarkoituksena on synteessin muodostaminen, tulevaisuuden kaikinpuoleinen ymmärrettäväksi tekeminen. Ymmärtäminen ja synteessin muodostaminen ovat kokonaiskuvan luontia, tapahtumien ja ilmiöiden tarkastelua jonkin suuremman yhteiskunnallisen kokonaisuuden osana. Tulevaisuudessa esiintyvät ilmiöt eivät ole irrallisia, vaan kytkeytyvät niitä ohjaavien rakenneyhtäläisyyksien kautta toisiinsa. Tutkijan tehtävänä on identifioida ja muodostaa se struktuuri tai jäsenyteniden rakennekokonaisuuksien sarja, jonka osat eivät ole toisistaan irrallaan, vaan jonkin hallitsevan tekijän määräämissä suhteissa toisiinsa. Systemaattinen ja ajassa etenevä tutkimus kohdistuu aikakauteen kokonaisuutena ja aikakaudesta muodostuviin kokonaisuuksiin.

Näin tulevaisuudentutkimukselle universaaleja piirteitä ovat poikkitieteellisyys ja eri teoreet-

tisten lähtökohtien ja/tai mallien soveltamisen, pyrkimys yleistyksiin sekä kokonaisvaltaisuuteen (holismi), joka tässä yhteydessä tarkoittaa lähinnä tapaa tulkita yhteiskunta systeemiajattelun mukaiseksi järjestelmäksi ja pyrkimyksenä tutkia tämän järjestelmän osia ja näiden välisiä suhteita sekä toimintamekanismeja siten, että voidaan esittää arvioita (skenaarioita) niiden käyttäytymisestä tulevaisuudessa. Tulevaisuudentutkimus on *tieteellisenä* tutkimuksena myös sitoutunut systemaattiseen yhteiskunnan tulevaisuutta ja sen vaihtoehtoisia kehityslinjoja arvioivien tieteellisten menetelmien käyttöön. (vrt. Malaska & Mannermaa 1992, 42; Mannermaa 1993a, 27–9)

Tulevaisuudentutkimukselle on siis edellä esiintuodun perusteella määriteltävissä oma autonominen tutkimusalueensa ja tiedetraditionsa, joka paikantaa sen aseman suhteessa muihin sosiaalitieteisiin. Tulevaisuudentutkimuksella on tietty yhteiskunnallinen tavoite – tulevaisuutta koskevan tiedon tuottaminen yhteiskunnallista keskustelua ja päätöksentekoa varten. Tulevaisuudentutkimuksella on myös »oma» – tai paremminkin sen piiriin on vakiintunut tiettyjen menetelmien hyödyntämiseen kiinnittynyt – tutkimusorientaatio ja sille on parin viime vuosikymmenen aikana kehittynyt oma tiedetraditio sekä tematiikka, jotka auttavat identifioimaan tulevaisuudentutkimusta suhteessa lähitieteisiin. On kuitenkin muistettava, että sosiaalitieteet ovat luonnollisessa vuorovaikutussuhteessa toistensa kanssa. Kysymys siitä, onko tietty tutkimus sijoitettavissa tulevaisuudentutkimuksen vai jonkin muun sosiaalitieteellisen tutkimuksen alle on aina jossain määrin arvovälitteinen tai akateeminenkin kysymys.

4 TULEVAISUUDENTUTKIMUS YHTEISKUNTATIETEELLISENÄ TUTKIMUKSENA

Tulevaisuudentutkimusta on yhteiskuntatieteellisessä kirjallisuudessa lähestytty useimmiten niin yleisellä tasolla, että määritelmälliset lähestymistavat pikemminkin herättävät enemmän kysymyksiä kuin antavat vastauksia. Vaikka käytännön tutkimuksen kannalta on hedelmällisempi lähtökohta määritellä itse tutkimuskohde kuin pohtia, mitä tulevaisuudentutkimus on, niin tämä ei poista sitä ongelmaa, että tulevaisuudentutkimus-nimikkeen alla tutkitaan ja tullaan tutkimaan mitä moninaisempia asioita. Ongelma johtuu siitä että tiedeyhteisön sisäisen tulkinnan ja yleisen kielenkäytön välillä on selvä merkitysero, mikä johtuu

nee ennen kaikkea siitä että *tulevaisuudentutkimus* on käsitteenä epäselvä ja moniulotteinen. Käsitteelle on Suomessa annettu ainakin kaksi perusmerkitystä. Sillä on ensinnäkin viitattu mihin tahansa yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, jonka kohteena on jonkin ilmiön, instituution tai yhteiskunnan ja sen rakenneosan kehitys- ja muutoskuvaus, tulkinta tai analyysi. Näin tulkittuna tulevaisuudentutkimus on monialaista, yhteiskunnallisiin ilmiöihin pureutuvaa tutkimusta, jonka puitteissa on tutkittu mitä moninaisempia yhteiskunnallisia ilmiöitä; aina yhteiskunnan muutoksesta ja institutionaalisten tekijöiden kehityksestä eepillis-lyyrilliseen draamalliseen käsitelmääritykseen (kuten Jarva 1984). Toisaalta tulevaisuudentutkimusta voidaan lähestyä sosiaalisen muutoksen kautta. Tällöin tulevaisuudentutkimus on perusluonteeltaan poikkitieteinen yhteiskuntatiede, jonka tutkimusintresseissä on sosiaalisen muutoksen havainnointi, identifiointi ja tutkiminen tulevaisuudentutkimukselle ominaisen kysymyksenasettelun, tematiikan ja tavoitteenasettelun välityksellä.

Yksinomaan metodinen avoimuus, kokonaisvaltainen lähestymistapa ja suuntautuminen tulevaisuuteen eivät sellaisenaan riitä paikantamaan tulevaisuudentutkimusta tieteiden kentällä. Lähestulkoon kaikki yliopistolliset oppiaineet pohtivat näitä samoja kysymyksiä – ainakin jossain mittakaavassa ja omista tiedetraditionaalisisista lähtökohdistaan käsin. Mutta tulevaisuudentutkimuksessa edellä mainitut tekijät yhdentyvät yhden perustekijän alle, joka on perimmiltään voluntaristisia ja praktisia lähtökohtia palveleva vaihtoehtoisten tulevaisuusennusteiden ja -kuvien laadinta.

Jo Ossip K. Flechtheimin käyttöön »lanseerama» futurologia sisälsi tulevaisuutta koskevien kysymysten kriittisen ja systemaattisen käsitteilyn – ja enemmänkin: futurologian tehtävänä oli vaikuttaa siihen, että tulevaisuus muodostui olennaisesti paremmaksi kuin menneisyys. (Malaska & Mannermaa 1985a, 43). Futurologian yleisenä tehtävänä oli siis tuottaa argumentoitua tietoa yhteiskunnallisen päätöksenteon perustaksi ja nimenomaan poliittis-hallinnollisen päätöksentekotason käyttöön. Tähän ovat niin jo Wiio⁴ kuin vuoden 1989 komiteamietintö⁵

⁴ Wiio (1970, 29): "Todellinen villakoiran ydin ei ehkä olekaan tutkimuksen piirissä, vaan miten tutkimuksen tulokset saadaan päätöksentekijöiden tietoon".

⁵ Kom.miet. 1989, 2: *Tulevaisuudentutkimus auttaa toimintaa yhteiskunnassa seuraavilla tavoilla: 1) luomalla perustaa tulevaisuudesta käytävälle laajalle*

kiinnittäneet tulevaisuudentutkimuksen tehtävän. Ja tätä tehtävää täyttääkseen tulevaisuudentutkimus tuottaa ennusteita ja skenaarioita tulevaisuudesta.

Tiedon hankinta ja sen luotettavuuden verifiointi on yksi tieteenfilosofian peruskysymyksistä. Yhteiskuntatieteellistä ja tulevaisuudentutkimusta jäsentävät tieteen filosofiset lähtökohdat voidaan ryhmitellä eri tavoin. Perusjaottelu positivistinen vrs. hermeneuttinen paradigma yhdentyy Habermasin *tekniseen* (positivismi) ja *ymmärtävään* (hermeneutiikka) tiedonintressiin. *Emansipatorisen* tiedonintressin vastikkeena on tulevaisuudentutkimuksessa käytetty kompleksista paradigmaa. (Seppälä 1987,15; Niemi 1990, 9, 13, vrt. Mäenpää I 1977, 9–11)

Tulevaisuudentutkimuksen sisäänrakennettu ominaisuus on voimakas voluntaristinen näkökulma; ihmisten valinnoilla, päätöksillä ja toiminnoilla on tulevaisuudessa keskeinen merkitys. Voluntaristinen käyttäytyminen vaatii tuekseen tulevaisuuden säännönmukaisuuksien tuntemista. Puhdas voluntaristinen lähtökohhta voidaan tiivistää seuraaviksi kysymyksiksi: millä toimenpiteillä asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa tai mitä seurauksia aijotuista toimenpiteistä on? Näin ymmärtäen tulevaisuudentutkimuksen tekninen tiedonintressi perustuu comtelaiseen maailmankuvaan, tavoitteena on varma (engl. positive), empiiristen havaintojen varaan rakentuva tieto tulevaisuudesta. Puhdas tekninen intressi johtaa kuitenkin helposti »asiantuntijoiden» intuitiiviseen päättelyyn perustuviin analogiavariaatioihin tai matemaattis-luonnontieteelliseen lähestystapaan perustuviin kausaaliyleistyksiin. (Mäenpää I 1977, 19–23, 50; Mäenpää II 1977, 1–3; Seppälä 1987 12; Nurmi 1990, 9–10)

Puhtaaseen empiriaan perustuva kvantitatiivinen tai kvalitatiivinen analyysi tulevaisuudesta on monin eri tavoin ongelmallinen: tulevaisuutta ei vielä ole ja sitä koskevia väitteitä ei voida palauttaa empiiriseen aineistoon. Siten yksinomaan tekniseen tiedonintressiin ja empiiriaan perustuva tulevaisuuskuva seisoo tavallaan molemmat

jalat tukevasti ilmassa. Se ennakoii tulevaisuutta vain niin luotettavasti ja vain siltä osin kun tulevaisuus on suora menneisyyden jatkumo. (Mäenpää I 1977, 32; vrt. Karjalainen I 1993, 35–6) Tieteellinen periaate jolla empiirista tulevaisuudentutkimusta voidaan tukevoittaa, on induktiivinen päättely. Saman ilmiön säännönmukainen toistuminen havaintoaineistossa tai säännönmukaisuus aikasarjoissa johtaa yleistyksiin tai mallintamiseen. Suora ekstrapolaatio ja tilastolliset regressiomallit kytkevät tulevaisuudenkuvauksen aiempiin havaintoihin. Aikasarjamalleja käytetään kun kiinnostuksen kohteena on ajassa kehittyvä ilmiö. Aikasarjamalleilla on myös mahdollista tunnistaa tilastoaineistosta ajallinen jaksollisuus ja hyödyntää tätä ennustettaessa. Yksinkertaisia ennustemalleja on mahdollista täydentään rinnakkaisilla kehityskuvauksilla, esimerkiksi nopean kasvun tai taantuvan kehityksen vaihtoehdoilla eli skenaariolla.

Kaikille dynaamisten fysiikaalisten ilmiöiden malleihin sisältyy kausaalisuus eli syy-suhdeoletus. Kuitenkin sekä yksinkertaiset ennustemallit, jotka ovat aina ilmausta joidenkin mekanismien toiminnasta, että spesifit mallit, jotka jäsenyivät aina sisäisen kehityksen määräävän tekijän suhteet, ovat muuttuvia. Tällöin säännönmukaisuuksia ja ilmiöitä kokonaisuudessaan selittävän teorian luonti voi malleja luotettavammin ennakoida tulevaisuutta, sillä empirismin selitysarvo katoaa, kun trendin tai mallin tuottanut mekanismi muuttuu.

Tekniseen tiedonintressiin sitoutunut tulevaisuudentutkimus pyrkii viimekädessä paljastamaan yhteiskuntakehityksen lainalaisuudet. Tutkimuksen keskeinen pääongelma on metodinen. Käytettävissä olevat metodiset apuvälineet ovat riittämättömiä luotettavien ja kattavien ennusteiden tekemiseen sosiaalitieteellisessä kontekstissa. Vaikka myös ei-kausaalaisia malleja on helppo konstruoida matemaattisesti, niin nämä ovat olemassa vain jotain tiettyä käyttötarkoitusta varten, jota määrittävät mallin rakenne ja valitut muuttujat. Kun ennustamisen kohteena on ilmiö, joka sisältää vain vähän kausaalisuhteisiin verrattavia lainalaisuuksia, on lopputuloksen osuvuus tavallisesti heikko. Tällöin tulevaisuudentutkimuksen voluntaristinen painotus johtaa ymmärtävän tiedonintressin painottumiseen kausaali-edellytysten sijasta. Lähtökohhtana on ymmärtämisen ja tulkitsemisen yleisistä edellytyksistä kiinnostunut hermeneuttinen tieteenfilosofia. Ymmärtävä tiedonintressi korostaa sitä, että tulevaisuuden kuvat on kyettävä liittämään päätöksentekijöiden omaan tulkintajärjestelmään, jolloin tule-

julkiselle keskustelulle ja siihen pohjautuvalle tahdonmuodostukselle, 2) tarjoamalla laaja-alaisia (tieteidenvälisiä) viitekehyksiä päätöksenteolle pitkällä aikavälillä ja avustamalla siten tavoitteiden ja prosessien hahmottamista, 3) hahmottamalla erilaisista päätöksistä aiheutuvia uhkia ja mahdollisuuksia, 4) tarjoamalla ongelmanratkaisulle useita vaihtoehtoisia lähestymistapoja, 5) lisäämällä tulevaisuutta koskevien määräysten moninaisuutta ja moniarvoisuutta sekä edistämällä valinnaisuutta päätöksenteossa.

vaisuuteen voidaan vaikuttaa luomalla uusi, yhteinen ymmärrys tulevaisuuden luonteesta. (Habermas 1966, Habermas 1974) Tällöin ymmärtävän tiedonintressin mukaisen tulevaisuudentutkimuksen päämääräksi muodostuu yhteisten näkemysten ja yhteisen tulkintajärjestelmän muodostaminen tulevaisuutta koskevista asioista, tulevaisuuden tunnetuksi tekeminen.

Hermeneuttisen tulevaisuudentutkimuksen lähtökohtana on se että ihmisillä on useita intuitiivisia näkemyksiä siitä, millainen tulevaisuus tulee olemaan. (Nurmi 1990, 11). Havaintoaineiston jäsentäminen järkevällä tavalla edellyttää ymmärrystä siitä, mitkä tekijät ja ongelmat tulevaisuuden määräytymisen kannalta ovat ratkaisevia. Empiirisen aineiston merkitys on siinä, että niiden avulla on mahdollista ymmärtää niitä mekanismeja, jotka ovat tuottaneet kehitystrendin. Trendin jatkuvuutta tulevaisuudessa arvioidaan kuitenkin hermeneuttisen lähtökohdan avulla. Ilmiöjoukosta on mahdollista löytää säännönmukaisuutta, joka voidaan tiivistää mallin tai teorian muotoon. Jos näiden pysyvyys on perusteltua, on niiden kautta mahdollista sekä selittää että ymmärtää tulevaisuutta. Ymmärtävän lähestymistavan ongelma paikantuu siihen, että jokainen tulevaisuuden jäsentämiseen liittyvä valinta samalla myös rajoittaa mahdollisten tulevaisuuksien tiedostamista. Siten tulevaisuutta on lähestyttävä useista eri näkökulmista käsin, jotta voidaan arvioida yhden näkökulman luotettavuutta. Näin tarkastelun kohteena on useita vaihtoehtoisia

tulevaisuudenkuvia, skenaarioita, joiden sisältämiä implikaatioita ja toteutumismahdollisuuksia analysoimalla pyritään systemaattiseen tulevaisuusennusteeseen. (Mäenpää I 1977, 34–5)

Ihmisten käyttäytymistä ohjaavat myös ne merkitykset, joita he antavat erilaisille ilmiöille. Tällöin ihmisten käyttäytyminen on ainakin teoriassa muutettavissa uudella tiedolla, jonka avulla yksilöt voivat arvioida omaa asemaansa yhteiskunnassa ja tarvittaessa muuttaa käyttäytymistään. Näihin tavoitteisiin pyrkivä tiede on emansipatorista eli vapauttavaa. Tulevaisuudentutkimuksen vastine vapauttavalle tiedonintressille on kompleksinen paradigma, jonka puitteissa on pyritty yhdistämään sekä säännönmukaisuuksiin (kausaaliseen selittämiseen) että ymmärtämiseen (teleologinen selittäminen) perustuvaa lähestymistapaa. (Seppälä 1987, 15) Kompleksisessa paradigmassa positivistinen lähestymistapa yhdistyy hermeneuttiseen tieteenfilosofiseen lähtökohtaan ja havainnoitsija pyrkii tavallaan sijoittumaan samanaikaisesti kuvattavan ilmiökentän sekä sisä- että ulkopuolelle. (Nurmi 1990, 13) Kompleksiseen paradigmaan perustuvilla integroiduilla malleilla on pääasiassa yritetty kuvata monimutkaisia yhteiskunnallisia ja globaalisia ilmiöitä. Mallien tehtävänä ei ole yksin tulevaisuuden liittyvien tavoitteiden ja vaihtoehtojen erittely ja skenarointi, vaan myös sen osoittaminen, miten vaihtoehtojen toteutuminen liittyy ihmisten omiin valintoihin ja käyttäytymiseen. (Mäenpää I 1977, 51)

Taulukko 1. Tulevaisuudentutkimuksen tieteenfilosofisiin ja arvoperustaisiin lähtökohtiin perustuva luokittelu.

Habermas: tiedonintressit			
tulevais, tutk. tieteenfilos. tarkastelutapa	tekninen	ymmärtävä	emansipatorinen
positivistinen	* kausaalimallit * yksinkertaiset matemaattiset ennustemallit	* analogiakuvaukset * reproduointi	* yht.kunnallisten ilmiöiden muuttamattomuuksien sekä säännönmukaisuuksien etsiminen
hermeneuttinen	* jaksollise/vei-jaksolliset aikasarjamallit sekä teoriat * vaihtoehtoiset tulevaisuuskuvat	* analyyttiset sekä morfologiset kuvaukset, mallit sekä selitykset tulevaisuudesta	* säännönmukaisuuksien tiedostaminen ja arviointi
kompleksinen	* kausaaliset, suljetut maailmanmallit sekä globaaliteoriat	integroituja päätös- ja kausaalimalleja, globaali ympäristö	* käyttäytymisen, arvojen ja päämäärien muutos

5 TULEVAISUUDEN TEKEMINEN JA TULEVAISUUDENTUTKIMUKSEN MENETELMÄT

Tulevaisuudentutkimukseen kiinnittyvässä tutkimuksesta voidaan yksilöidä erilaisia lähestymistapoja ja näihin perustuvia metodisia valintoja, jotka voidaan palauttaa tieteen teoreettis-metodologisia perusteita koskevaan keskusteluun ja käytäntöä palveleviin tarpeisiin. Perinteisesti yhteiskunnallisen päätöksenteon ja keskustelun taustalla olleita tulevaisuusvisioita ovat dominoineet formaalit analyysimenetelmät; tulevaisuuskuvia ovat siis tuotettu strukturoidussa tai matemaattisesta viitekehystä käsin. Asiantilaa on selitetty toisaalta tulevaisuudentutkimuksen tutkimustraditiolla. Alunperin menetelmät kehitettiin palvelemaan Yhdysvaltojen aseellisuuden ja suurryitysten rajoitettuja tarpeita. Toisaalta myös hyvinvointivaltioiden tarpeita varten rakennetut suunnittelumekanismit määrittivät ennusteiden kohdealueen varsin kapeaksi, lähinnä kansantalouden tilinpidon keskeisten muuttujien kehityskulun ennakkoinniksi. (Nurmi 1990, 21–2)

Nyttemmin on yhä selkeämmin tiedostettu tulevaisuudentutkimuksen hyödyntämisen menetelmäapparaatin kehittämisen ja laajentamisen tarve. Uusien menetelmien avulla pyritään ennakoimaan myös ei-lineaarinen kehitys, epäjatkomot ja murroskaudet. Ei-formaaliset tulevaisuudentutkimuksen menetelmät ovat siis nousseet yhä selvemmin perinteisten formaalisten ja matemaattisten mallien sekä menetelmien rinnalle. Toisaalta matemaattiset mallit – yhdistyneenä systeemi-ajatteluun ja tietotekniikkaan – ovat kehittyneet huomasti viime vuosikymmenen aikana. Matemaattisia mallien hyödyntäminen ei rajoitu enään trendien eksrapolointiin, vaan niihin sisältyy myös teoria, malli tai oletus toimintaympäristön vaikutuksesta tarkastelun kohteena olevaan ilmiöön.

Lyhyen tai verraten lyhyen aikavälin ennusteiden laadinnassa voidaan tyytyä tietokonepohjaisiin formaalien mallien tuottamaan itsenäiseen kehityskuvukseen. Tällöin on kysymys itsenäisestä osatulevaisuuskuvauksesta, kuten uuden tekniikan tai menetelmän seurauksivaikutusten arviointi tai ekonometrinen ennuste. Mutta kun arvioinnin kohteeksi otetaan vuosikymmenien kehityskuvaus, niin rakennettava tulevaisuusennuste sisältää useita todennäköisiä kehityspolkuja – mahdollisia tulevaisuuksia on useita. Vaihtoehdotiset tulevaisuudet voidaan esittää skenaarioina, askel askeleelta etenevän tapahtumien ja mahdollisuuksien ketjuna. Ja enemmänkin – tulevaisuuden tekemisenä, sillä sopivat väliintulot

saattavat vaikuttaa vaihtoehtoisten tulevaisuuksien esiintymisiin.

Kun kyseessä on pitkän tähtäimen ennuste (yli 5–10 vuotta) tai sellaisen yhteiskunnan toiminnon tai sen osa-alueen ennuste, joissa suuri joukko erilaisia tekijöitä vaikuttaa samanaikaisesti toisiinsa, tarvitaan erilaisia metodologisia apuvälineitä tai näiden kombinaatioita vaihtoehtoisten tulevaisuusmahdollisuuksien määrittämiseksi. Menetelmät voidaan ryhmitellä eri tavoin. *Miten tutkisimme tulevaisuutta?* (1993) menetelmäkirjassa käytettiin ryhmittelyä: *kaaos- ja evoluutio-ajattelu, rakenteelliset-innovatiiviset menetelmät, asiantuntija- ja aikasarjatietoon perustuvat menetelmät ja kommunikatiiviseen tulevaisuushahmotteluun perustuvat menetelmät*. Ryhmittely voi olla myös toisenlainen. Wiio (1970, 21–23) ryhmitteli metodologiset apuvälineet seuraavasti: *intuitiiviseen ajatteluun perustuvat menetelmät, eksploratiiviset arviointiin tai laskentaan perustuvat menetelmät, normatiiviset eli ohjailevat menetelmät ja ennusteiden jatkuvaan tarkentamiseen perustuvat palaute- eli takaisinkytkentämenetelmät*. Mäenpään (II, 1977) menetelmäoppaassa ryhmittely on puolestaan seuraavanlainen: *tilastollis-empiiriset menetelmät (regressio- ja trendiekstrapolaatio), intuitiiviset menetelmät, laadullis-rakenteelliset menetelmät (relevanssi-puu, morfologinen sekä cross-impact ja skenaarioanalyysi, dialektinen suunnittelu) ja simultointitekniikat*.

Metodologisten apuvälineiden ryhmitellyllä ei sinänsä ole itseisarvoa, sillä käytännön tutkimustyössä usein päädytään erilaisien menetelmäkombinaatioiden hyödyntämiseen. Yksityiskohtainen estimointi saattaa tapahtua niin sanotuissa sekamalleissa, joissa esimerkiksi eksploratiivista lähestymistapaa saattaa tukea deskriptiivinen aineisto ja intuitiivinen ajattelu. Keskeistä on kuitenkin se että kun tulevaisuudentutkimuksen yleisenä yhteiskunnallisena tehtävänä voidaan pitää tulevaisuutta koskevan tiedon tuottamista – sekä yhteiskunnallista tiedostamista että poliittis-hallinnollista päätöksentekoa varten – niin tällöin tieteellisten menetelmien systemaattinen hyödyntäminen erottaa tulevaisuudentutkimuksen muista ei-tieteellisistä tiedon tavoittelun – kuten kuvitteellisen *science fiction* kirjallisuuden – muodoista. Tärkeä on myös tiedostaa, että eräät tiedonhankintatavat ovat tavallaan vastakkaisia. (Mäenpää I 1977, 22–3) Tällöin jonkin ennustuksen »osuvuuden» tai hyödynnetyn menetelmän ympärillä käyty keskustelu pitäisi lähtökohtaisesti palautua tieteen teoreettis-metodologisiin perusteisiin ja siitä ponnistavaan kritiikkiin, eikä niin että yksit-

täistä menetelmää tai ennustetta kritisoidaan yleisistä lähtökohdista käsin tai siitä, miten onnistuneeksi yksittäinen ennuste sitten osoittautuu. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmiä ja arvo-pohjaista asennoitumista yhteiskuntaan, ympäristöön ja tulevaisuuteen voidaan jäsentää ajemmin hyödynnetyn ryhmittelyn avulla (taulukko 2).

Taulukossa 2 ei ole pyritty tyhjentävästi, tai edes kattavasti, esittämään kaikkia tulevaisuudentutkimuksen hyödyntämiä menetelmiä. Laajasta menetelmien valikoimasta on nostettu esiin vain tunnetuimpia. Kun vielä eri menetelmien välisen rajan määrittely on jossain määrin arvovälitteistä toimintaa, niin taulukon luokittelu on väistämättä muodostunut heuristiseksi. Positivisistisistä menetelmistä ekonometriset mallit perustuvat regressioanalyysiin, mutta endogeenisen muuttujan käyttäytymistä selitetään varioimalla eksogeenista muuttujaa eri perustein. (Tarkemmin esim. Mäenpää II 1977, 90–4) Tulevaisuudentutkimuksessa käytetty Basic-menetelmä on kehitetty ekonometrisen menetelmän pohjalta. (Seppälä 1992, 88–99) Delfi-menetelmä (tai tekniikka) on paitsi yksi tunnetuimmista, niin myös yksi vanhimmista sekä käytetyimmistä tulevaisuudentutkimuksen menetelmistä, jonka yhtenä heikkoutena pidetään taipumusta johtaa konsensusratkaisuihin. (Nurmi 1990, 26–8; Mäenpää II 1977, 33–43; Kuusi 1993) 1960-luvulla käynnistyneeseen kaaostutkimukseen on kiinnity huomattavia toiveita. Teoriahan pyrkii selittämään epäjatkuvuuden ja murroskausille sekä kompleksisille järjestelmille ominaisten ns. outojen atraktoiden olemassaolon ja niistä johtuvan ennusta-

mattomuuden. Kaaosteoria ei ole yhtenäinen kokonaisuus, vaan se koostuu useasta liitännäisteoriasta ja -menetelmästä matematiikan, tietotekniikan ja systeemiteorian alalta. (Tarkemmin Eriksson 1993, erit. 74).

Skenaarioanalyysi on tunnetuin heuristinen menetelmä, jolla pyritään kokonaisvaltaisesti selittämään ja analysoimaan tutkimuskohteen kehitysvaihtoehtoja. On kuitenkin olemassa useita skenaariotyyppisiä, joiden selitys- tai totuusarvo vaihtelee. Lisäksi skenaariokäsitettä hämärtää se että skenaariot esiintyvät muiden menetelmien apuvälineinä. (Mäenpää II 1977, 67–73; Nurmi 1990, 23–6) Skenaarioita käytetään kuitenkin paljon, osittain ehkä siksi että »maallikoiden» on helpompi ymmärtää sanallisia kuvauksia kuin tietokoneen laskemaa tulosta. Kompleksisten ilmiöiden tarkasteluun on kehitetty erillinen Cross-impact-(skenaario)analyysi, joka perustuu tietokoneiden laskentavoimaan. (Mäenpää II 1977, 67) FAR (Field Anomaly Relaxation) -menetelmä sovelluksineen (LAFAR, MIFAR) perustuu sisäisesti ristiriitaisien tulevaisuuskuvien systemaattiseen karsintaan. Sen taustalla ovat morfologisista taulukoista rakennetut dynaamiset skenaariot (Seppälä 1983, Seppälä 1984, Juslén & Halmari 1984, 21–3) Tulevaisuuden taulukkomenetelmä on FAR-menetelmästä kehitetty luovan ryhmätyön tekniikka, jonka kehittäjästä on Suomessa vastannut fil.tri. Yrjö Seppälä. (Menetelmästä tarkemmin Seppälä 1984, 1987, 1993). Evoluutio-naarinen tulevaisuudentutkimus yhdentyy hermeneuttiseen lähestymistapaan, joskin on pidettävä mielessä että evoluutioteorioita ja teoreettisia

Taulukossa 2. Tulevaisuudentutkimuksen menetelmäluokitus.

Habermas: tiedonintressit

tulevais.tutk. tieteentilos. tarkastelutapoja	tekninen	ymmärtävä	emansipatorinen
positivistinen	* trendiekstrapolointi * regressioanalyysi * ekonometriset mallit	* Delfi ja focus group-menetelmä ja kaaosteoria	* 'positivist.' yht.k. teoriat
hermeneuttinen	* skenaario-menetelmä * cross-impact analyysi	* FAR (MIFAR/LAFAR) -menet. * morfologinen tulevaisuudentaulukkomenet.	* 'hermeneut.' yht.k. teoriat ja evoluutioajattelu
kompleksinen	* matemaattiset simulointimallit	* matemaattiset ennustamisen ja päätöksenteon mallit	* kestävä kehitys

sovelluksia on useita. Evolutionaarinen tulevaisuudentutkimus voidaan määrittää historiallisen prosessin ja tässä päivässä oleellisesti tulevaisuutta luovien ja tuottavien mekanismien tutkimukseksi. (Pantzar 1993, 76)

Matemaattiset mallit ja systeemijattelu tuottavat erilaisia simulointimalleja, jossa muutosta (kasvua, kulumista, kypsymistä) analysoidaan järjestetyn dimension, tavallisesti ajan suhteen. Jo *Kasvun Rajat* (Meadows ym. 1973) raporttia varten kehitettiin simulointimalli, jolla tuotettiin erilaisia skenaarioita. Päätöksenteon ja ennustamisen malleihin on yleensä sisäänrakennettuna oletuksena jonkin mallin tai teorian mukainen vaikutus kohdeilmioon. (ks. Mäenpää 1993) Matemaattiset mallit, joiden lähtökohtana on usein stokastiseen prosessiin perustuva ajattelu, eivät sinänsä selitä ihmisten käyttäytymistä, mutta ne ennustavat eri ilmiökombinaatioiden vaikutusta käyttäytymiseen. Kestävä kehitys on yksi kuluvan vuosikymmenen käytetyimpiä fraaseja, jonka tarkka sisältö riippuu asiayhteydestä. Valtioneuvoston asettama kestävä kehityksen toimikunta kuitenkin kuvaa sen maailmanlaajuiseksi, alueellisesti ja paikallisesti tapahtuvaksi jatkuvaksi ja ohjatuksi muutokseksi, jonka päämääränä on turvata nykyisten ja tulevien sukupolvien hyvän elämisen mahdollisuudet. Kestävä kehityksen toiminnalliset ulottuvuudet ovat ympäristötaloudellinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ulottuvuus. (Kansainvälinen..1995, 29)

6 HALLINNONTUTKIMUKSEN TULEVAISUUSINTRESSI

Julkisen sektorin nopea kasvu synnytti Suomessa itsenäiset julkishallintoa (*public administration*) tutkivat tieteet. Julkishallintotieteet eivät kuitenkaan ole ainoita julkisissa organisaatioissa esiintyvien ilmiöiden (*public affairs*) tutkimukseen keskittyvä tiede. Hallinnollisia ja poliittisia prosesseja tutkitaan akateemisissa tiedeyhteisöissä julkishallintotieteiden ohella muun muassa politiikkatieteissä, erityisesti valtio-opillisesti suuntautuneen politiikan tutkimuksen piirissä. Tämän lisäksi yksityisen sektorin yritysten sekä erilaisten järjestöjen ja yhdistysten suunnitteluun, päätöksentekoon ja hallinnoimiseen liittyneet tarpeet ovat synnyttäneet lukuisia johtamis- ja organisaatio-oppeja, koulukuntia ja tieteenaloja, jotka ovat eriytyneet niin julkisorganisaatioiden kuin valtion ja politiikan eri alojen ja ilmiöiden tutkimukseen. (Borg 1990, 17)

Julkisen hallinnon tulevaisuuteen liittyvää tai

siihen keskittyvää tulevaisuudentutkimusta on Suomessa harrastettu verraten niukasti. Ylipääntänsä hallinnon⁶ tulevaisuudenkuvia on hahmoteltu tieteellisillä areenoilla hämmästyttävän niukasti, joskin 1990-luvun taloudellinen kehitys on innoittanut visioimaan erilaisia yhteiskunnan kehitysskenaarioita ja vastaavasti rakentamaan näistä reflektioivia vaihtoehtoisia kunnittaisia tai hallinnonalakohtaisia kehityspolkuja (viimeksimainituista esim. Kokko & Lehto 1993, Hartikainen & Mannermaa & Selin 1994). Kokonaisuudessaan julkisen hallinnon tulevaisuudentutkimus on niin hallinnon kuin tulevaisuudentutkimuksen parissa ollut yksi niukimmin tutkituista erityisaloista. Tulevaisuudentutkimuksen tietokanta ja tutkimusrekisteri *Suomalaisen tulevaisuuden tutkimus 1990-luvulla* ei tunne yhtään yksinomaan julkisen hallinnon tutkimukseen keskittyvää tutkimusta, vaikka rekisteri pitää sisällään tiedot 236:sta tutkimuksesta tai tutkimushankkeesta.⁷ Suomalaisen viitetietokantojen selailu tarjoaa yhtä lohduttoman kuvan. Hallinnon tulevaisuutta poikkeittieteellisesti tai laaja-alaisesti pohtivia, sen toimintavaihtoehtoja visioivia tai tutkimussuuntia kartoittavaa tutkimusta on harjoitettu niin hallintotieteellisissä julkaisuissa kuin tulevaisuudentutkimuksen parissa verraten niukasti.

Tulevaisuudentutkimuksen parissa on harjoitettu tutkimusta, jonka kohteena ovat klassisen hallintoteorian mukaisen minkä tahansa organisaation hallinnon hallintofunktioiden⁸ kehitys- ja muutostrendien tulkinta ja analyysi sekä nimenomaisesti Suomen julkisen hallinto erityispiirteineen. Ensimmäisimmittuja edustaa muun muassa Tarja Meristön skenaariotyöskentelyä strategisessa johtamisessa käsittelevä väitöskirja (*Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa*, 1991). Jäl-

⁶ Hallinnolla on täst'edes viitattu, jollei toisin ole täsmennetty, sanan julkinen hallinto yhdentyvään merkitykseen. Hallintotieteillä viitataan hallinnon laajempaan merkitykseen eli hallintotieteitä tutkiviin tieteenaloihin, jotka ovat suomalaisessa yliopisto- ja korkeakoulu yhteisössä lähinnä julkishallintotiede, kunnallistiede, liikelatoustiede (yrityshallinto) sekä terveydenhuollon hallinto.

⁷ Toisaalta eri järjestelmien tai instituutioihin (kuten koulutus, sosiaaliturva, hallinto, demokratia, talous) kiinnittyviä tutkimuksia, jotka ainakin välillisesti liittyvät julkiseen hallintoon, on rekisterissä mainittu 35 kappaletta (15 %). (Borg 1993, 303) Ks. myös perusaineistoon kohdistuneet rajaukset ja varaukset.

⁸ Ns. POSDCORB-funktiot eli suunnittelu (Planning), organisointi (Organisation), organisaation miehitys (Staffing), johtaminen (Directing), koordinointi (CO-ordinating), raportointi (Reporting) ja budjetointi (Budgetting).

kimmäisen ryhmän lähtökohta voidaan palauttaa 1980-luvulle. Vuonna 1984 Lauri Hautamäen ja Olli Vuoren toimittama *Tulevaisuuden tutkimus aluetieteissä* kirja kartoitti tulevaisuudentutkimuksen mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja metodeja aluepolitiikassa ja -tieteissä. Seuraavana vuonna julkaistussa *Tulevaisuuden tutkimus Suomessa* kirjassa oli Osmo Kuusen artikkeli *Tulevaisuuden tutkimus valtionhallinnossa*. Julkinen sektori oli myös Yrjö Seppälän kohteena metodipainotteisessa *Tulevaisuuden luotaus hallinnossa* (1987) sekä Matti Niemen *Tulevaisuuden tutkimusmenetelmät hallinnossa* (1990).

Edellä mainittujen lisäksi tulevaisuudentutkimuksen parissa on tehty julkisen hallinnon keskeisiä tehtäväalueita eri tavoin luotaavia erillisjulkaisuja. Tyypillisesti kuitenkin vuonna 1993 julkaistussa laajassa *Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuuden tutkimus Suomessa* (toim. Matti Vapaavuori) kirjassa hallinnon tutkimus ja siihen kiinnittyvä problematiikka kyllä huomioidaan, mutta julkisen hallinnon kannalta keskeistä ongelmatiikkaa lähinnä sivutaan eri artikkeleissa. Vaikka tulevaisuudentutkimuksen parissa tehtyjä johtopäätöksiä voidaan hyödyntää tapauskohtaisesti myös julkisen hallinnon toimintoja ja kehitysnäkymiä arvioitaessa, niin empiirinen kokemus on osoittanut että yritysmaailmassa kehitetyt lähestymistavat ja opit eivät aina ole sellaisenaan sovellettavissa julkisella sektorilla.

Suomen julkisen hallinnon tulevaisuudentutkimuksen tila ei ole aivan niin lohduton kuin edellä olevasta saattaisi päätellä. Myös hallinnon tutkimus on ollut kiinnostunut tutkimuskohteensa tulevaisuudesta. Hallinnon Tutkimuksen Seura järjesti jo 1984 »*Suomen julkinen hallinto vuonna 2000*» -seminaarin. Seminaarin anti ei kuitenkaan kohdentunut varsinaiseen tulevaisuudentutkimukseen vaan – ajalle tyypillisesti – sen aikana eri henkilöt lähinnä esittivät henkilökohtaisia ja eri hallinnonaloihin liittyviä tulevaisuusnäkemystensä. (Hallinnon tutkimus 1/1985) Vaikka varsinaisen tulevaisuudentutkimuksen nimikkeellä harjoitettu julkisen hallinnon tutkimus onkin jäänyt hajanaiseksi ja vähäiseksi, niin esimerkiksi suuressa osassa alan klassikoista viimeinen luku on yleensä päätynyt pohtimaan tulevaisuutta, tulevaisuuden julkista hallintoa ja sen organisaatioiden luonnetta. Teoreettista pohdintaa on lisäksi harjoitettu muun muassa organisaatioteorian parissa. Tällöin lähtökohtana on tavallisesti ollut se, että organisaatioiden sisäisen elämän ja ulkoisen tehokkuuden kysymyksiä on mahdotonta ymmärtää tai ratkaista ilman ympäristöanalyysiä, mikä

on osaltaan rohkaissut ennakoimaan ja arvioimaan vaihtoehtoisia ympäristön kehitysmahdollisuuksia. (Vartola 1990, 13) Myös 1990-luvun julkisen hallinnon kokonaisuudistus on johtanut erillisjulkaisuihin ja artikkeleihin, joissa analysoidaan ja pohditaan julkisen sektorin uudistumista ja tulevaisuuskuvia. (Vartola 1990, Vartola 1992, Ahonen 1994)

Myös valtionhallinnon sisällä on tehty runsaasti julkisen hallinnon tulevaisuuteen liittyvää selvitys- ja tutkimustyötä. Määrällisesti valtaosa julkisen hallinnon tulevaisuuteen liittyvästä tutkimus- ja selvitystoiminnasta onkin tapahtunut pitkälti eri valtionhallinnon elinten toimesta ja työllä on ollut selvä sekä luonteva yhtymäkohta valtionhallinnon suunnittelutyöhön. Vielä 1980-luvun alkupuoliskolla valtionhallinnon tulevaisuudentutkimus nähtiin elimellisenä osana valtionhallinnon keskitettyjä suunnittelukäytäntöjä. (Taloussuunnitteluun.. 1984, 54–5, 59–60) Ongelman ytimen muodostaa kuitenkin jo vuonna 1985 huomattu tosiasia. Valtionhallinnossa harjoitetun tulevaisuusorientoituneen tutkimus- ja selvitystoiminnan kannalta on olennaista se, miten tiedeyhteisö suhtautuu tulevaisuudentutkimukseen. (Kuusi 1985, 249) Ylipäättänsä julkisen hallinnon tulevaisuuteen liittyvää tutkimusta on seurattu ja myös pyritty koordinoimaan valtioneuvoston kanslian toimesta. Hyvänä esimerkkinä on kanslian vuonna 1993 julkaisema *Tutkittua tulevaisuutta – yhteenveto koti- ja ulkomaisista tulevaisuusraporteista*.

Nykytilanteesta voidaan todeta että tulevaisuudentutkimuksella ja valtionhallinnon sisällä harjoitetun tulevaisuusorientoituneen työn välillä on ohut kosketuspinta. Tämä ei johdu tiedeyhteisön mielenkiinnon puutteesta sen paremmin kuin julkishallinnon sisäisestä tiedottamisestakaan, vaan lähinnä tutkimusresurssien rajallisuudesta ja tutkimusintressien pirstoutumisesta. Tulevaisuudentutkimusta kohtaan osoitetusta mielenkiinnosta huolimatta varsinaista tutkimusta on harrastettu verraten hajanaisesti. Ongelmana on tutkittavan kentän laajuus ja tutkijoiden mielenkiinnon fragmentoituminen. Tulevaisuudentutkimuksesta kiinnostuneita tutkijoita on rajallinen määrä – samoin kuin tutkimusta varten osoitettuja voimavaroja. Tulevaisuudentutkimus on myös niin uusi oppiaine – joskin Tulevaisuudentutkimuksen keskuksen ohella se on jo vakinnuttanut asemansa Joensuun ja Tampereen yliopistoissa sekä Teknisessä korkeakoulussa – että tiedeyhteisön sisälle ei ole muodostunut riittävän kiinteää ja laajaa tutkimustraditiota. Tieteen edistymisen kannalta välttämätöntä »kriittistä massaa» ei siis ole vielä saavutettu; perustutkimusta on lopultakin

suoritettu verraten vähän ja on (vielä) vaikea harjoittaa selvästi tieteenalat ylittävää poikkiteollista tutkimustoimintaa.

7 HALLINTOON KOHDISTUVA TULEVAISUUDENTUTKIMUS

Usein yhteiskunnalliset tapahtumat ovat vilkastuttaneet yhteiskuntatieteellisesti orientoitunutta tutkimusta. Tulevaisuudentutkimuksen yleistymistä selittävät monet tekijät: yleinen mielenkiinto tulevaisuutta kohtaan, 1970-luvulla esitetyt ja runsaasti julkisuutta saaneet apokalyptiset tulevaisuudenkuvat, talousjärjestelmän rakennemuutos jne. Ne ovat johtaneet tulevaisuuteen liittyvien ongelmien tiedostamiseen eri yhteyksissä ja toimineet katalysaattorina yhteiskunnallisen ja valtiollisen kiinnostuksen kasvulle. Tämä on puolestaan johtanut tulevaisuuden tieteellistä ennakoitua kohtaan tunnetun mielenkiinnon lisääntymiseen ja lopulta julkisten resurssien allokoitumiseen. Oleellista tässä on se, että ulkopuolisten havainnoijan silmissä tulevaisuudentutkimukseen suodattuu »hyötytieteen» leima.

Millaista julkisen hallinnon tulevaisuudentutkimusta pitäisi sitten harjoittaa? Tulevaisuudentutkimuksen pitäisi ensinnäkin täyttää tieteen yleiset kriteerit: systemaattisuus, metodinen sitoutuneisuus, johtopäätösten jälkikäteinen todennettavuus. Tulevaisuudentutkimuksen suhde hallinnon tulevaisuudentutkimukseen tai edes muihin sosiaalitieteisiin ei ole selvärajainen. Sikäli kun hallinnon tulevaisuudentutkimuksen voidaan katsoa eroavan tulevaisuudentutkimuksesta tai muusta julkisen hallinnon tutkimuksesta, kyse on pikemminkin näkökulman valinnasta kuin metodologisista tai käsitteellisistä eroista. Jos tulevaisuudentutkimuksen näkökulma valitaan tietoisesti hallintotieteelliseksi, niin valinnan väistämättömänä seurauksena on tietynasteisen avoimuuden hyväksyminen suhteessa muihin tieteisiin. Näin hallinnon tulevaisuudentutkimuksen ero suhteessa muihin tulevaisuudentutkimukseen on löydetävissä juuri hallintotieteisiin vakiintuneen tutkimustradition, tutkimuskohteiden ja käsitteapparaatin avoimesta käytöstä. Tämä näkökanta saattaa johtaa sekä tutkimusmenetelmien vaihtoon että tieteiden rajat ylittävään keskusteluun. Näin tarkasteltuna hallinnon tulevaisuudentutkimus on tässä yhteydessä ymmärretty hallintotieteellisenä tutkimuksena, jonka kohteena ovat julkishallintotieteelliset ilmiöt. Monitieteisessä vuorovaikutuskentässä hallintotieteiden tulevaisuusintressi kohtaa luonnollisen yhtymäkohdan tulevaisuu-

dentutkimuksen yhteiskunnallisesta tavoitteenasettelusta. Luonnollista synenergiaa syntyy silloin kun hallinnontutkimuksen piirissä hankittu tieteellinen asiantuntemus ja substanssitetämys yhdentyy osaksi tulevaisuudentutkimuksen piirissä vakiintunutta tematiikkaa, tiedetraditiota ja metodista osaamista.

Tulevaisuusorientoituneelle hallinnon tutkimukselle ominaisia piirteitä ovat poikkiteollisuuden ja teoreettisten lähtökohtien ja mallien soveltamisen ohella pyrkimys yleistykseen sekä kokonaisvaltaisuuteen eli holismiin, joka tässä yhteydessä tarkoittaa tapaa nähdä yhteiskunta järjestelmänä, ja pyrkimyksenä tutkia tämän systeemin osia ja näiden välisiä suhteita sekä toimintamekanismeja. Kun tutkimustyö on kokonaisvaltaista, niin sitä pitää silloin aina arvioida kokonaisuudesta käsin. Hallinnon tulevaisuudentutkimus on näin tulkittuna myös rakennetutkimusta, mikä on sikäli luontevaa, että suomalaista yhteiskuntaa on sosiaalitieteellisessä tutkimuksessa yleensä jäsennetty rakenteiden välityksellä. Tällä näkemyksellä on selviä yhtymäkohtia myös yhteiskunnalliseen todellisuuteen, sillä Suomessa on keskittetty valtiokoneisto, joka on voimakkaasti ohjannut ja vaikuttanut paikallisen itsehallinnon ja yhteiskunnan eri osajärjestelmien muotoutumiseen. Myös laajat hallinnolliset ja yhteiskunnalliset uudistukset on Suomessa pääsääntöisesti toteutettu valtiojohtoisesti.

Hallinnon tulevaisuudentutkimus on myös leimallisesti pääasiassa yhden alueellisen tai rakenteellisen kokonaisuuden eli tavallisimmin valtion, mutta myös siihen verrattavissa olevan julkisyhteisön tai jonkin näiden osien valmistelu- toimeenpano- ja päätöksökoneistoon ja siihen liittyviin tekijöihin kohdistuvaa tai näitä tukevaa tutkimusta. Näin ajateltuna hallinnon tulevaisuudentutkimuksen ensisijainen tutkimuskohde on *julkinen hallinto* ja sen osien rakenteet, instituutiot, toiminta, virkamiehistö, suhde poliittiseen johtoon ja julkiseen mielipiteeseen jne. tulevaisuudessa. Edellä mainittu ei kuitenkaan saa estää valtion tai muiden julkisen hallinnon instituutioiden ja niiden osien tarkastelua laajemmissa yhteyksissä, päin vastoin, niiden kehitys on liitettävissä organisaatioiden omaan ympäristöön ja järjestelmän eri rakenneyhteyksiin.

8 HYÖDYNNETÄÄNKÖ TIETOA TULEVASTA RIITTÄVÄSTI?

Hallintoon kohdistunut tulevaisuudentutkimus on tavallaan jäänyt lähelle Wiion varoittamaa tut-

kijoiden »sormiharjoittelu»-tasoa. Vaikka julkiseen hallintoon liittyvien tulevaisuus selvitysten määrä kyllä viittaa siihen että tulevaisuuden visionin tärkeys ymmärretään, mutta kun itse varsinainen tutkimustyö on sirpaloitunut, niin tämä tosiasia tukee sitä oletusta, että saatuja tutkimustuloksia ei pystytä hyödyntämään siinä määrin kuin olisi toivottavaa. Ja nimenomaan julkiseen hallintoon kohdistuvaa, sen kehittämistä palvelevaan ja hallinnon sisäisistä tarpeista kumpuavaa tutkimusta on lopultakin tehty verraten vähän. Ja tehdyinkin tutkimuksen integrointi muuhun tulevaisuus selvitystyöhön ilmiselvästi ontuu. Näin ei olekaan ihme että jo tehdystä tutkimuksesta ei ole onnistuttu muodostamaan sellaista henkistä tai metodista »työkalupakkia», jota hallinnon kehittäjät voisivat hyödyntää. (vrt. HS 6.8.1995)

Miksi sitten erityistä tulevaisuusorientoitunutta julkisen hallinnon tutkimusta pitäisi ylipäättänsä harjoittaa? Lähtökohteisesti siksi että valtiollinen päätöksentekokoneisto tarvitsee oikeaa ja relevanttia tietoa päätösten taustaksi. Julkisen hallinnon uudistamisen yhteydessä tällaisella tiedolla on selvää käyttöarvoa. Tässä suhteessa yhteiskuntatieteiden erityisluonne kuitenkin asettaa omat rajoituksensa. Parhaimmillaan yhteiskuntatieteet ovat kuvatessaan yhteiskunnallisia ilmiöitä ja problematisoidessaan yhteiskunnallisia vuorovaikutussuhteita. Tällaisen tiedon hyödyntäminen ei ole yhtä kuin sen soveltaminen käytäntöön eli tutkimustulosten suora siirtäminen päätöksenteon osaksi on ongelmallista. (ks. Heikkilä 1991, 222–223)

Osittain tutkimusta pitäisi kuitenkin harjoittaa siksi että julkisen hallinnon toimivuus tai toimimattomuus on kansallinen kilpailutekijä. Ei ole suinkaan sattuma että eräät ulkomaiset tietotekniikkayritykset ovat tehneet huomattavia investointeja Suomessa sijaitseviin tuotantolaitoksiin. Kyseessä ei ole ollut aina vain uuden tuotantolinjan perustamisesta vaan muualla – kuten Kauko-Idässä – sijaitsevan tuotantolinjan siirtämisestä Suomeen. Tällöin päätökseen ovat vaikuttaneet useat eri tekijät – kuten koulutetun työvoiman saatavuus, markkinanäkymät ja ehkä yllättäenkin myös julkisen hallinnon toimivuus. Viimeksi mainittua kilpailukyvyyn osa-aluetta on kehitettävä kansallisin toimenpitein siinä missä muitakin. Ja tähän tarjoaa hallinnon tulevaisuudentutkimus aineksia.

Miksi sitten hallintoon kohdistuvan tulevaisuudentutkimuksen ja hallinnon kehittämisestä päävastuun kantavan poliittis-hallinnollisen päätöksentekotason välillä on verraten kapea kosketuspinta? Yksi syy kohtaamattomuuteen lienee tu-

levaisuudentutkimuksen aikaperspektiivi, asia johon julkisuudessaakin on kiinnitetty huomiota (Hautamäki 1993). Tulevaisuudentutkijat ovat kiinnostuneita pitkistä, jopa puolivuosisataisista tarkasteluista, osittain kylläkin siksi että lyhyissä tarkastelujaksoissa pitkät kehitystrendit hämärtyvät. Totta on kuitenkin että aivan liian vähän kiinnitetään huomiota siihen, mitä tapahtuu lähitulevaisuudessa. Yhteiskunnan muutokset ovat 1990-luvuilla osoittautuneet hyvin nopeiksi. Hallinnon kehittämisen kannalta olisi olennaisen tärkeätä pystyä lukemaan ajan merkkejä ja näin ennakoida myös lähivuosisien tapahtumia. Ja voidakseen tukea ylintä poliittis-hallinnollista päätöksentekoa tutkimukselle ei riitä pelkkä todennäköisten tai mahdollisten tulevaisuuksien kuvailu. Päätöksentekijöiden on kyettävä ymmärtämään millä tavoin tulevaisuuden ilmentymät liittyvät heidän omaan toimintaansa ja päämääriin eli toisin sanoen tulevaisuuden ennusteet on kyettävä liittämään päätöksentekijöiden käyttämään tulkintajärjestelmään. Tulevaisuudentutkimuksen on siis kyettävä sekä vaikuttamaan että yhtenäistämään päätöksentekijöiden käyttämä tulkintajärjestelmä.

Tulevaisuusorientoitunutta hallinnon tutkimusta ja siihen liittyvää koulutusta olisi edelleen syytä tehostaa, ainakin keskeisimpien hallinnonalojen ja näiden virastojen osalta. Toisaalta virkamiesten tulevaisuudentutkimustietoutta olisi syytä kohottaa, kuten Wiio jo vuonna 1969 tähdensi. Tulevaisuudentutkimuksen tuottaman tietoaineiston objektiivinen analysointi edellyttää kykyä arvioida paitsi tutkimuksen peruslähtökohkia niin myös siinä hyödynnettyjä menetelmiä. Sillä vaikka tulevaisuudentutkimus »metsästääkin» lainalaisuuksia, niin olisi syytä pitää mielessä yhteiskuntatieteiden peruslähtökohdat ja rajoitukset. Ennakoimatonta ei voi ennustaa. Toisaalta tulevaisuudentutkimuksen hermeneuttisten menetelmien integrointi hallinnollisten päätösten valmisteluun – työryhmä- tai komiteatyöskentelyyn – ei sekään liene aivan mahdotonta. Toimivasta esimerkistä käy vaikkapa eduskunnan tulevaisuusvaliokunta. (Tulevaisuusvaliokunta.. 1994)

Eräs tutkimuksen kannalta oleellinen ongelmakenttä asemoituu tiedeyhteisössä harjoitettuun tutkimukseen ja tutkijoihin. Tulevaisuudentutkimuksen näkyvyys osana hallinnon tutkimusta sekä hallintoon kohdistuvan tulevaisuudentutkimuksen tunnettavuus on heikko. Tutkimustuloksien saaminen päätöksentekijöiden tietoon tai menetelmistä tiedottaminen ilmiselvästi ontuu – vaikka esimerkiksi valtiovarainvaliokunta on kuulut tulevaisuudentutkijoita. (Malaska 1992) Osittain on kyse tavasta, jolla tutkimustuloksista ra-

portoidaan, osittain asenteellisista tekijöistä. Ennustamisen vaikeus ei ole tutkijoiden vika, mutta hekin voisivat nykyistä enemmän pohtia eri menetelmien soveltamis- ja jatkojalostamismahdollisuuksia Tutkimushankkeiden suunnitteluvaiheessa olisi ilmeisesti myös syytä harkita vielä syväällisemmin miten tutkimustulokset palvelevat päätöksentekoa ja mikä olisi luontevin väylä tiedottaa tuloksista. Vielä hankalampaa on ilmeisesti voittaa ne asenteelliset esteet, joita tulevaisuudentutkimuksen raportointiin väistämättä liittyy. Yleisenä tapana on näet vähätellä tai peräti mitätöidä ennusteiden merkitystä. Syykin on mitä ilmeisin: ennusteet näyttävät olevan useammin väärässä kuin oikeassa! Myös hallinnollisen päätöksen prosessin luonne – joskus päätös tehdään tavallaan ennakkoon ja perustelut kehitellään myöhemmin – sekä virkamiesten professionaalinen spesialisoituminen – yhden tieteenalan suosiminen muiden kustannuksella – tosiasiaa rajaa ja suuntaan tulevaisuudentutkimuksen hyökykäyttöä. (ks. Lampinen 1985, 56–57)

Poliittisella päätöksentekotasolla on käytössään huomattavia resursseja, ja nyt jos koskaan tarvittaisiin tutkimusta, joka konkreettisesti osoittaisi, millaisin toimenpitein voidaan vaikuttaa nähtävillä olevaan tulevaisuuteen. Poliittisen päätöksentekotason tulevaisuudentutkimukselle asettamat strategiset painopistealueet hahmottuvat jo eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan mietinnöstä. (Tulevaisuusvaliokunnan..1994) Samalla mietintö kuitenkin paljastaa miten epäsystemaattisesti tavanomaisia suunnittelukäytäntöjä täydentävää ja eri hallinnonaloihin kohdistuvaa tulevaisuudentutkimusta on Suomessa harjoitettu. Itse asiassa lähinnä opetusministeriön hallinnonalaan eri tavoin kohdentuvat tulevaisuus selvitykset muodostavat huomattavimman poikkeuksen. (Sivistyksen.. 1994, Koulutuksen ja tutkimuksen.. 1995, Pitkänen 1994, Rubin 1995) Tulevaisuutta käsittelevien julkaisujen vaihtoehtoiset tulevaisuudenkuvat, jotka tyytyvät pelkästään kvantifioimaan ilmeisiä epävarmuuden seurauksia, eivät nekään ole sellaisenaan kovin hedelmällisiä. Useimmiten päätöksenteon tueksi kaivataan ainakin jonkinasteista »tarkkuutta» laadittuihin ennusteisiin, tai ainakin ennusteissa ilmenevän »epävarmuuden» arviointia. Toisaalta selkeä mutta kapea-alainen tulevaisuudenkuva kiinnittää arvioijan huomion aivan liian selvästi itseensä, jos näköpiirissä ei ole konkreettisia vaihtoehtoja. Ainakin päätöksentekijöitä pitäisi informoida kunkin tulevaisuuskuvan lähtökohdista ja tieteenfilosofisista taustaolettamuksista, koska ne ohjaavat tutkimuksen suoritamista ja johtopäätöksiä.

Edellä mainittuun liittyikin tulevaisuudentutkimuksen arvostelijoiden keskeisin argumentti. Suomella ei ole varaa »tuhlata» muutenkin rajallisia tutkimusvoimavaroja niinkin epävarmaan alueeseen kuin tulevaisuudentutkimukseen, koska ennustukset näyttävät enemmän tai vähemmän säännönmukaisesti epäonnistuvan. Tähän argumenttiin voi vastata vain huomauttamalla että tiede kehittyy ennen kaikkea tutkimuksen kautta hankitun kokemuksen myötä. Tulevaisuudentutkimuksen erikoisongelma on se että yhteiskunnan jatkuva muutos ja evoluutio sekä nykyinen murros tekee tutkimuskohteesta tavallaan elävän. Tulevaisuudentutkijat »ampuvat» koko ajan loitontuvaa kohdetta mutta ovat itsekin koko ajan liikkeessä. Osumatarkuus ei näissä olosuhteissa muodostu kovin hyväksi.

Mitä tulevaisuudentutkimuksen tulosten hyödyllisyyteen tulee, niin ainakaan toistaiseksi kukaan ei ole esittänyt talouden ennustamiseen keskittyneiden tutkimusyksikköjen lakkauttamista, vaikka niiden tuottamiin ennusteisiin on kuluvaan vuosikymmenen aikana sisältynyt karmaisevia virhe-arvioita. Päin vastoin, talouden kasvuvauhdin hiipuminen ja kehityksen poikkeaminen ennusteesta on pikemminkin lisännyt tutkimustarvetta ja toiminut tutkijoiden kannustimena. Tässä yhteydessä kannattaa myös huomioida että kansainvälisillä konserneilla on ollut varaa pitää yllä ja kehittää niinkin »hyödyttömiä» toimintoja kuin yksinomaan tulevaisuuden kartoitukseen – muunkin kuin yksinomaan taloudellisen kehityksen – keskittyneitä toimintayksiköitä. Ja ihme kyllä ne ovat myös onnistuneet intergoimaan tutkimus- ja selvitystyön osaksi strategista ja operationaalista päätöksentekoa – ja vieläpä ilmeisen menestyksekkäästi (Wack 1986a, 1986b). Näköjään johtamis- ja ohjausjärjestelmän perusmalli voidaan ainakin näennäisen vaivattomasti siirtää yritys sektorilta julkiselle sektorille, mutta päätöksentekoprosessien muiden osien huomiotta jättäminen vaikuttaa jonkin verran lyhytnäköiseltä käyttäytymismallilta. Toisaalta ulkomaisista kokeuksista viivastuneina Suomessa on tässä suhteessa otettu ensi askeleet. Esimerkiksi Imatran Voima on teettänyt laajan energiapoliittisen tulevaisuus selvityksen (Karjalainen I–II 1993) ja tulevaisuudentutkimuksen hyötyjä on arvioitu perinteistäkin perinteisimmän teollisuus sektorin eli metsäteollisuuden, osalta. (Hartikainen 1995)

Onko siis jälleen niin, että valtiovallan on perustettava työryhmä pohtimaan sitä miten hallinnon tulevaisuudentutkimusta voitaisiin kehittää, miten tutkimuksen koordinointia voidaan tehostaa ja miten tutkimustuloksia voidaan tehokkaam-

min hyödyntää? Vai olisiko hallinnon tutkijoiden ja käytännön kehittämistyöstä vastuuta kantavien tahojen syytä pohtia keskuudessaan mikä olisi näin tietoverkkojen aikakaudella luontevin informaatioväylä, vaikutuskanava ja toimintapolitiikka hallinnon tulevaisuudentutkimuksen kehittämisen, edistämisen ja tutkimustulosten tiedottamisen osalta?

LÄHTEET

- Ahonen, Pertti (1994): Uudistuva julkinen sektori. Julkisen sektorin uudistuspolitiikka haasteena Ruusun unesta heräävälle hallinnontutkimukselle. Tampereen yliopisto. Hallintotiede 1994 C 8. Työpapereita.
- Borg, Olavi (1990): Tulevaisuusintressi politiikan tutkimuksessa. Futura, nro. 1, 1990, vol. 9, s. 16–21.
- Borg, Olavi (1993): Tulevaisuuden tutkimuksen suhde muihin tieteisiin ja tieteenaloihin. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Eriksson, Jari-Thure (1993): Kaaosteoria ja kompleksisen järjestelmän hallittavuus. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Habermas, Jürgen (1966): Knowledge and Interest. Inquiry 1966, nro 4, s. 285–300.
- Habermas, Jürgen (1974): Theory and practice. Heineman. London.
- Hajba, Sirpa (1986): Hallinnon tutkimuksen metodologiasta liikeloustieteessä. Hallinnon tutkimus, 1986, nro. 2, vol. 5, s. 99–106.
- Hallinnon tutkimus (1985): Vuosikirja. Hallinnon Tutkimuksen Seura. Suomen julkinen hallinnon vuonna 2000-seminaari 8.-9.11.1984. Nro 1, vol. 4, s. 47–112.
- Hartikainen, Timo (1995): Tulevaisuudentutkimus metsäsektorilla. Metsäntutkimuslaitos, Helsingin tutkimuskeskus. Helsinki.
- Hartikainen, Timo & Mannermaa, Mika & Selin, Paavo (1994): Poliisibarometri. Poliisin toimintaympäristön tulevaisuudennäkymiä. Sisäasiainministeriö. Poliisiosaston julkaisuja 4/1994. Helsinki.
- Hautamäki, Antti (1993): Tiede haastaa ennustajaeuokot ja horoskoopit. Tulevaisuudentutkijoita kiehtoo lähiaikojen tapahtumien sijasta etäinen vuosi 2017. Aamulehti 14.11.1993.
- Heikkilä, Matti (1991): Sosiaalitutkimuksen mahdollisuuksista hallinnossa. Poliittika, nro. 3–4, vol. 33, s. 221–225.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko (1986): Katsaus suomalaisen tulevaisuudentutkimukseen. Futura 1986, nro 1, vol. 5, s. 31–37. (Hirsjärvi & Remes 1986b)
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko (1986): Voidaanko tulevaisuuteen vaikuttaa? Koulutus ja tietoyhteiskunta -tutkimuksen osaraportti. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja A, Tutkimuksia 1. Jyväskylä. (Hirsjärvi & Remes 1986a)
- Hyödynnetäänkö tietoa tulevasta riittävästi? Helsingin Sanomat, pääkirjoitus, 13.8.1995.
- Jarva, Vuokko (1984): Tulevaisuudentutkimuksen ongelmia. Suomen akatemian »Yhteiskuntatieteellinen skenaario» -projektin loppuraportti. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 3/1984. Helsinki.
- Juslén, Jan & Halmari, Liisa (1984): FAR – sisäisesti ristiriitaisen tulevaisuudentilojen systemaattinen karsinta. Teoksesta Tulevaisuuden tutkimus aluetieteissä – näköaloja ja esimerkkejä. Toim. Lauri Hautamäki ja Olli Vuori. Tampereen yliopisto. Aluetiede. Tiedonantoja nro. 21. Tampere.
- Kansainvälinen vastuamme. Suomen malli (1995): Rooman klubin Suomen komitea. WSOY. Porvoo.
- Karjalainen, Kari (1993): Markkina-Suomesta luonnon Suomeen. Osa I. Rakentuminen, politiikka ja tulevaisuus. Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia, nro. 122. Tampere.
- Karjalainen, Kari (1993): Markkina-Suomesta luonnon Suomeen. Osa II. Suomi ja kahdeksan tulevaisuutta. Tampereen yliopisto. Poliittikan tutkimuksen laitos. Tutkimuksia, nro. 122. Tampere.
- Kestävä kehitys ja Suomi (1990): Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle kestävään kehitykseen tähtäävästä toiminnasta. Helsinki. Valtion painatuskeskus.
- Kokko, Simo & Lehto, Juhani (1993): Mihin suuntaan sosiaali- ja terveydenhuolto? Valtionosuusuudistuksen avaamat vaihtoehdot ja uhat rahoituskriisin aikakaudella. Stakes Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Raportteja 96. Helsinki.
- Komiteamietintö 1989:3. Muutos, valinnat, tulevaisuus – tulevaisuudentutkimuksen edistäminen Suomessa. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Koulutuksen ja tutkimuksen tietostrategia (1995). Opetusministeriö. Helsinki.
- Kulha, Keijo K. (1995): Löysä ote tulevaisuudesta. Kolumni. Helsingin Sanomat. 21.5.1995.
- Kuusi, Osmo (1985): Delfoi-tekniikka tulevaisuuden tekemisen välineenä. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Kuusi, Osmo (1985): Tulevaisuuden tutkimus valtionhallinnossa. Teoksesta Tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Toim. Pentti Malaska & Mika Mannermaa. Gaudeamus. Juva.
- Lampinen, Osmo (1985): Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen hyödyntäminen poliittis-hallinnollisessa päätöksenteossa. Suomen Akatemian julkaisuja nro. 6. Helsinki.
- Laszlo, Ervin (1977): Goals for Mankind. E.P. Dutton. New York.
- Maailman paras julkinen sektori (1993): Julkisen hallinnon kansainvälinen vertailuprojekti. Loppuraportti. Valtionvarainministeriö. Helsinki.
- Maddison, Angus (1982): Phases of Capitalist Development. Oxford University Press. Hong Kong.
- Maddison, August (1991): Dynamic Forces in Capitalist Development. Oxford University Press. New York.
- Malaska, Pentti & Mannermaa, Mika (1985): Tulevaisuuden tutkimus tieteellisin perustein tapahtuvana toimintana. Teoksesta Tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Toim. Pentti Malaska & Mika Mannermaa. Gaudeamus. Juva. (Malaska & Mannermaa 1985a)
- Malaska, Pentti & Mannermaa, Mika (toim.) (1985): Tulevaisuuden tutkimus Suomessa. Gaudeamus.

- Juva. (Malaska & Mannermaa 1985b)
- Malaska, Pentti (1992): Tulevaisuudentutkimus ja sen mahdollinen hyödyntäminen valtiontalouteen liittyvässä päätöksenteossa. *Futura* nro 2, vol 11, s. 10–11.
- Malaska, Pentti (1993): Tulevaisuustietoisuus ja tulevaisuuteen tunkeutuminen. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Malaska, Pentti & Mannermaa, Mika (1992): Innovatiivinen yhteiskuntakehitys ja teknologia. Tulevaisuudentutkimuksen tutkimusohjelman suunnitelma. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja. Keskusteluja ja raportteja 3:1992. Turku.
- Mannermaa, Mika & Frey, Harry (1990): Valoa Ajassamme. Tulevaisuuden tutkimuksen seura kymmenen vuotta. *Futura*, nro. 2, vol. 9.
- Mannermaa, Mika (1991): Evolutionaarinen tulevaisuuden tutkimus. Tulevaisuuden tutkimuksen paradigmojen ja niiden metodologisten ominaisuuksien tarkastelua. Tulevaisuuden tutkimuksen seuran julkaisusarja, Acta Futura Fennica 2. VAPK-kustannus. Helsinki.
- Mannermaa, Mika (1993): Tulevaisuudentutkimus tieteellisenä tutkimusalana. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki. (Mannermaa 1993b)
- Mannermaa, Mika (1993): Tulevaisuus – murroksesta mosaiikiksi. Otava. Keuruu. (Mannermaa 1993a)
- Meadows, Donella & Meadows, Dennis & Randers, Jorgen & Behrens, Walter (1973): Kasvun Rajat. Tammi. Helsinki.
- Meristö, Tarja (1991): Skenaariotyöskentely yrityksen johtamisessa. Acta Futura Fennica nro. 3. VAPK-kustannus. Helsinki.
- Mesarovic, Mihajlo & Pestel, Eduard (1975): Ihmiskunta tienhaarassa. Weilin+Göös. Tapiola.
- Mäenpää, Ilmo (1977): Tulevaisuuden tutkimus I. Teorian ongelma. Oulun yliopiston kansantaloustieteen laitoksen tutkimuksia. Nro. 12. Oulu.
- Mäenpää, Ilmo (1977): Tulevaisuuden tutkimus II. Teorian ongelma. Oulun yliopiston kansantaloustieteen laitoksen tutkimuksia. Nro. 13. Oulu.
- Mäenpää, Ilmo (1993): FMS: Suomen talouden pitkän ajan simulointimalli. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Mälkiä, Matti (1992): Suomenkielistä sosiaalitieteellistä menetelmäkirjallisuutta. Julkishallinnon julkaisusarja B, nro. 5. Hallintotieteen laitos. Tampereen yliopisto.
- Niemi, Matti (1990): Tulevaisuudentutkimuksen menetelmät hallinnossa. Metodologis-metodinen tarkastelu. VAPK-kustannus. Valtionhallinnon kehittämiskeskus. Helsinki.
- Niiniluoto, Ilkka (1993): Tulevaisuudentutkimus tieteellisenä tutkimusalana. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Pantzar, Mika (1993): Evoluutioteoria tulevaisuuden tutkimuksen metodina. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Pirkkänen, Pirkko (toim.) (1994): Katse kohti tulevaa: Tulevaisuuskasvatuksen suuntaviivoja. Painatuskeskus. Helsinki.
- Rubin, Anita (1995): Ote huomiseen: Tulevaisuustietoisuus opetuksessa. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Helsinki.
- Seppälä, Yrjö (1983): Tulevaisuuden kuvausmenetelmä. VTT. Tiedotteita 174. Helsinki.
- Seppälä, Yrjö (1984): 84 tuhatta tulevaisuutta. Gaudeamus. Juva.
- Seppälä, Yrjö (1987): Tulevaisuuden luotaus hallinnossa. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Seppälä, Yrjö (1991): Oppineisuuden osoitus. *Futura*, nro. 4, vol. 10, s. 72–78.
- Seppälä, Yrjö (1992): Basic-menetelmä, mitä se on? *Futura*, nro. 2, vol. 11, s. 88–99.
- Seppälä, Yrjö (1993): Oppineisuustalukkomenetelmä, sovelluksena vanhustenhuolto. Teoksesta Miten tutkisimme tulevaisuutta? Kommunikatiivinen tulevaisuudentutkimus Suomessa. Toim. Matti Vapaavuori. Tulevaisuuden tutkimuksen seura. Painatuskeskus. Helsinki.
- Sivistyksen tulevaisuudentutkimusstrategia. (1994). Opetusministeriön työryhmän ehdotus sivistyksen tulevaisuudentutkimusstrategiaksi. Opetusministeriö. Helsinki.
- Suomen tulevaisuus ja toimintavaihtoehdot (1993). Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1993:1. Valtion painatuskeskus. Helsinki.
- Taloussuunnitteluun liittyvä skenaariomenetelmäopas (1984). Valtioneuvoston kanslia. Teoksesta Tulevaisuuden tutkimus aluetieteissä – näköaloja ja esimerkkejä. Toim. Lauri Hautamäki ja Olli Vuori. Tampereen yliopisto. Aluetiede. Tiedonantoja nro. 21. Tampere.
- Temmes, Markku (1994): Hallinto puntarissa. Hallinnon uudistusten arvioinnin mahdollisuudet ja edellytykset. Valtiovarainministeriö, Helsingin yliopisto, yleisen valtio-opin laitos.
- Tulevaisuusvaliokunnan mietintö n:o 1/1994. Valtioneuvoston selonteko pitkän aikavälin tulevaisuudesta. Eduskunta. Helsinki.
- Wack, Pierre (1986): Skenaariot: Edessä kartoittamattomia vesiä. Harvard Aikakauskirja, nro 2, vol. 3, s. 81–99. (Wack 1986a)
- Wack, Pierre (1986): Skenaariot: Koskenlaskua. Harvard Aikakauskirja, nro 3, vol. 3, s. 51–65. (Wack 1986b)
- Vartola, Juha (1990): Miten meitä vuonna 2000 hallitaan? Luonnos byrokratian perusvaihtoehdoista. Teoksesta Suomen talous- ja hallinto vuonna 2000. Taloudellis-hallinnollisen tiedekunnan 25-vuotisjuhla-kirja. Acta Universitatis Tamperensis, ser A vol 287. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Vartola, Juha (1992): Onnistuuko julkisen hallinnon uudistus tällä kerralla. Teoksesta Suomi suosta. Kansallisen strategian aineksia. Toim. Päivi Anttila & Tarmo Pukkila. Acta Universitatis Tamperensis, ser B vol 39. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Wiio, Osmo A. (1970): Ennustamisesta ennusteisiin. Kansantaloudellinen aikakauskirja nro. 1, vol. 66, s. 15–30.